

Maisterintutkielma
Maantiede
Kaupunkimaantiede

Paikalliset koulumarkkinat ja kouluvalintojen yhteys kaupunkikoulujen eriytymiseen:
Tapaus Pohjois- ja Koillis-Helsinki

Milla Piispa

2020

Ohjaaja: Venla Bernelius

Maantieteen maisteriohjelma / Magisterprogram i geografi /
Master's Programme in Geography

Matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta / Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten /
Faculty of Science

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta		Laitos - Institution – Department Geotieteiden ja maantieteen osasto	
Tekijä - Författare - Author Milla Piispa			
Työn nimi - Arbetets titel Paikalliset koulumarkkinat ja kouluvalintojen yhteys kaupunkikoulujen eriytymiseen: Tapaus Pohjois- ja Koillis-Helsinki			
Oppiaine - Läroämne - Subject Maantieteen maisteriohjelma, Ihmis- ja kaupunkimaantiede ja alueellinen suunnittelu			
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare – Level/Instructor Pro gradu, 30 op.		Aika - Datum - Month and year Marraskuu 2020	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 64
<p>Tiivistelmä - Referat - Abstract</p> <p>Viime vuosikymmenten saatossa Helsingissä havaitut merkit kaupunginosien ja koulujen segregaaation voimistumisesta ovat horjuttaneet käsitystä koulujen tasaisuudesta ja herättäneet kysymyksen siitä, voivatko kouluvalinnat toimia täällä osaltaan kouluja eriyttävänä mekanismina. Samalla esiin on noussut huoli toisiaan maantieteellisesti lähellä sijaitsevien koulujen eriytyvistä toimintaympäristöistä ja koulujen suosiohierarkioiden vaikutuksista paikalliseen eriytymiskehitykseen. Tämän tutkimuksen tarkoituksena onkin siirtää kouluvalintoja koskeva tutkimus tarkastelemaan koko kaupungin sijaan rajatummalla alueella tehtyjä kouluvalintoja. Tämän lisäksi tutkimus pyrkii tuomaan esiin paikallisen tason koulumarkkinoiden merkitystä, joka on toistaiseksi jäänyt suomalaisessa keskustelussa verrattain vähäiselle huomiolle.</p> <p>Tarkasteluun on valittu Pohjois- ja Koillis-Helsingissä yläkoulua käyvät oppilaat, joiden kouluvalintoja ja niiden suuntaa on tutkittu MetrOP-projektia (2010-2013) varten kerätyn kyselyaineiston avulla. Yhteensä MetrOP-aineistosta voitiin poimia 794 sellaista oppilasta, jotka asuivat Pohjois- tai Koillis-Helsingissä ja kävivät alueella sijaitsevaa yläkoulua. Oppilaiden tekemiä kouluvalintoja on tarkasteltu tilastollisin menetelmin vertailemalla osoitetietoja ja oppilaan käymää yläkoulua. Lopuksi analyysia on syvennetty tutkimalla sitä, ohjautuivatko kouluvalinnat oppilasalueiden sosioekonomisten piirteiden mukaisesti. Sosioekonomisia indikaattoreita on tarkasteltu hyödyntäen Tilastokeskuksen ruututietokannasta saatua tietoa.</p> <p>Tutkimuksessa saatujen keskeisten tulosten perusteella Pohjois- ja Koillis-Helsingin yläkoulut jakaantuivat sellaisiin, jotka vetivät oppilaita puoleensa huomattavasti vahvemmin, sekä sellaisiin, jotka eivät paikallisilla koulumarkkinoilla olleet yhtä suosittuja. Tämän lisäksi tutkimusalueella voitiin havaita tunnistettavia kouluvalintojen virtoja alueelta toiselle, joka vahvasti oletusta toisten yläkoulujen suuremmasta vetovoimasta suhteessa muihin lähialueen kouluihin. Sosioekonomiset muuttujat vaikuttaisivat osittain selittävän joidenkin koulujen suosiota, mutta alueen suhteellinen hyvä- tai huono-osaisuus ei ohjannut kaikkia Pohjois- ja Koillis-Helsingissä tehtyjä kouluvalintoja ja niiden suuntaa. Siksi kouluvalintojen virtojen takana voidaan olettaa olevan monisyisempi joukko tekijöitä, jotka vaikuttavat perheiden tekemiin valintoihin sekä näkemyksiin kaupungin – ja erityisesti oman lähialueen – eri yläkouluista.</p>			
Avainsanat - Nyckelord Kouluvalinnat, segregaatio, kaupunkikoulut			
Keywords			
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited HELDA			
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information			

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Faculty of Science		Laitos - Institution – Department Department of Geosciences and Geography	
Tekijä - Författare - Author Milla Piispa			
Työn nimi - Arbetets titel Local school markets and the link between school choices and urban school segregation: The case of North and North-East Helsinki			
Oppiaine - Läroämne - Subject Master's programme in Geography, Human and urban geography and spatial planning			
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare – Level/Instructor Master's thesis, 30 cr.		Aika - Datum - Month and year November 2020	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 64
<p>Tiivistelmä - Referat - Abstract</p> <p>The signs of growing segregation between urban schools have shaken the perception of school equity in Helsinki during the last two decades and raised the question of whether school choices made by families are deepening the differences between schools. At the same time, recent observations have brought up concerns whether especially schools located geographically close to each other can be found segregated in Helsinki as well. The purpose of this study is to deepen the understanding of school choice mechanisms and to examine pupils' school choices in a more limited small-scale area, rather than the whole city. In addition to this, the study seeks to highlight the importance of the local school markets, which has so far received relatively little attention in the Finnish debate.</p> <p>The study concentrates on pupils attending upper comprehensive schools in northern and north-eastern Helsinki, whose school choices have been studied using questionnaire data collected for the MetrOP-project (2010-2013). A total of 794 students who attended upper comprehensive school in northern or north-eastern Helsinki and lived in the area could be extracted from the MetrOP data. The school choices made by the pupils have been studied with statistical methods which made it possible to examine the directions of school choice flows in the research area. Moreover, the study concentrates to analyse whether school choices are guided by the socio-economic characteristics of school's enrollment area. Socio-economic indicators have been examined using data from Statistics Finland's grid database.</p> <p>The results of the study showed upper comprehensive schools in northern and north-eastern Helsinki were divided into those that attracted students much more strongly and to those that were less popular in the local school market. In addition, identifiable school choice flows from one neighborhood to another could be found in the research area, confirming the assumption of greater attractiveness of some schools in respect to other ones in the vicinity. Socio-economic variables would often seem to explain the popularity of some schools, but the relative wellbeing or disadvantage of school's enrollment area did not explain all school choices made in northern and north-eastern Helsinki. Therefore, it can be assumed that there is a more multifaceted set of factors influencing the local school markets and the choices made by local families.</p>			
Avainsanat - Nyckelord			
Keywords School choice, segregation, urban schools			
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited HELDA			
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information			

Sisällys

Kiitokset.....	1
1. Johdanto.....	2
2. Tutkimusasetelma ja näkökulma	4
2.1. Tutkimuskysymykset	5
2.2. Tutkimusalue.....	6
3. Katsaus kouluvalintoja koskevaan tutkimuskirjallisuuteen ja teoriaan..	9
3.1. Kouluvalinnat kaupungeissa	9
3.2. Perheet ja kouluvalinnat.....	13
3.3. Kouluvalinnat ja keskustelu tasa-arvosta	18
3.4. Koulumarkkinat kaupunkien paikallisella tasolla	20
4. Helsinki tutkimuskohteena	23
4.1. Koulujen segregaatio ja kouluvalinnat Helsingissä	24
4.2. Kaupunginosien paikalliset koulumarkkinat Helsingissä	27
5. Aineisto ja menetelmät	29
5.1. Aineisto ja otanta	29
5.2. Tutkimuksessa käytetyt menetelmät	30
6. Tulokset.....	33
6.1. Kouluvalinnat Pohjois- ja Koillis-Helsingissä.....	34
6.2. Kouluvalintojen suunnat tutkimusalueella.....	41
6.3. Sosioekonomisten muuttujien vaikutus kouluvalintoihin	44
7. Keskustelu.....	48
7.1. Pohjois- ja Koillis-Helsingin paikalliset koulumarkkinat	48
7.2. Jatkoa paikallisten koulumarkkinoiden tutkimiselle – mikä jäi vielä uupumaan?	53
8. Johtopäätökset.....	56
Kirjallisuus	59

Kiitokset

Tässä pro gradu -työssä on hyödynnetty ”Peruskoulujen oppimistulokset ja oppilaiden hyvinvointi eriytyvällä Helsingin seudulla” -tutkimuksessa eli MetrOP-hankkeessa (Suomen Akatemia, johtaja Matti Rimpelä ja Jarkko Hautamäki) kerättyä aineistoa, joka mahdollisti tutkimuskysymysten tilastollisen tarkastelun valitulla tutkimusalueella. Haluankin kiittää suuresti MetrOP-hankkeen tutkijoita mahdollisuudesta käyttää osaa aineistosta työni empiirisiin tarkasteluihin.

Tutkielma on hioutunut lopulliseen muotoonsa monien keskustelujen, palautteiden ja kannustuksen kautta, jonka takia haluan lisäksi kiittää graduprosessissa osana olleita henkilöitä. Kiitos siis perheelle ja ystäville tämän projektin aikana saadusta korvaamattomasta tuesta. Erityisen suuret kiitokset haluan osoittaa myös ohjaajalleni Venla Berneliukselle, joka on puskenut minua eteenpäin tutkimukseni kanssa. Kiitos innostuksesta, innostamisesta ja uusien näkökulmien antamisesta!

Helsinki, lokakuu 2020

Milla Piispa

1. Johdanto

Koulujen eriytyminen on viime vuosina puhuttanut ja huolestuttanut tutkijoita niin kotimaisella kuin kansainvälisellä kentällä. Esimerkiksi OECD:n kansainvälisissä oppimistuloksiin keskittyvissä PISA-tutkimuksissa on arvioitu, että sosioekonomiselta ja etniseltä taustaltaan erilaisten oppilaiden valikoituminen omiin kouluihinsa vaikuttaa koko koulujärjestelmään negatiivisesti (OECD 2019). Suomessa on perinteisesti luotettu kauttaaltaan tasalaatuisen peruskouluun sekä kaikille samat lähtökohdat takaavaan mahdollisuuksien tasa-arvoon, mutta monissa muissa maailman suurkaupungeissa tutuksi tulleesta peruskoulujen eriytymisestä voidaan havaita piirteitä jo täälläkin (Bernelius 2013). Koulujen välisten erojen kasvua on asuinalueiden segregaatian lisäksi pyritty selittämään myös perheiden tekemien kouluvalintojen lisääntymisellä (Wilson & Bridge 2019). Se, millä tavoin kouluvalintojen dynamiikka toimii suomalaiskaupunkien kontekstissa, vaatii kuitenkin vielä tarkennusta erityisesti kaupungin eri tasoilla toimivien koulumarkkinoiden osalta.

Suomessa suurin osa kouluvalintoja koskevasta tutkimuksesta on perinteisesti keskittynyt koko kaupungin laajuisiin koulumarkkinoihin, eli valintojen suuntautumiseen koko kaupungin tasolla (Seppänen 2003, Bernelius 2013). Kouluvalintoja ei juuri ole systemaattisesti tarkasteltu paikallisesti operoivana ilmiönä, vaikka muuhun kuin omaan lähikouluun kohdistuvat kouluvalinnat suuntautuvat tyypillisimmin johonkin suhteellisen lähellä omaa asuinpaikkaa sijaitsevaan kouluun (Seppänen et al. 2015). Kysymys siitä, miten valinnat vaikuttavat toisiaan lähellä sijaitsevien koulujen välisten erojen kasvuun, onkin edelleen selvittämättä suomalaisten kaupunkien kohdalla. Siksi tämä työ pyrkii tarkastelemaan ennen kaikkea sitä, millä tavoin kaupunginosatasoiset paikalliset koulumarkkinat toimivat Suomen suurimmassa kaupungissa Helsingissä.

Tämän lisäksi tutkimuksen tarkoituksena on jatkaa kouluvalinnoista käytyä keskustelua sekä kytkeä kaupunkikouluja koskevat kysymykset entistä vahvemmin osaksi maantieteellistä tutkimusta. Tutkimuksen tarve kumpuaa erityisesti niistä koulujen eriytymistä koskevista havainnoista, joiden mukaan perheiden tekemät kouluvalinnat voivat kiihdyttää niin koulujen kuin asuinalueidenkin segregatiota myös Suomessa

(Bernelius 2013). Kaupungin laajuinen tarkastelu kertoo koulujen välisestä laajasta suosiohierarkiasta, mutta katseen kohdistaminen kaupunginosien tasolle voi paljastaa uusia mekanismeja tavasta, jolla lähellä toisiaan sijaitsevien koulujen väliset oppilasvirrat liikkuvat. Koulujen paikallisesti kasvavat erot voivat vaikuttaa merkittävästi koulujen arkeen ja oppilaiden vertaisryhmiin kouluissa. Mikäli koulumarkkinat toimivat eri asuinalueilla eri tavoin, on eroavaisuuksia ja mekanismeja näiden toimintojen takana hyvä tunnistaa.

Perheiden tekemien kouluvalintojen tutkiminen kaupunginosatasolla tarjoaa kaiken kaikkiaan mielenkiintoisen näkökulman havainnoida paikallisia segregatioprosesseja, sillä koulut ovat monien naapurustojen sosiaalisen elämän keskipisteitä. Asuinalueiden eriytymisen lisäksi onkin mielekästä tarkastella koulujen segregatiota osana kaupunkilaisten jakaantuvia elämänpiirejä sekä oppilaiden koulutuksellisten mahdollisuuksien eriytymistä. Koulut voivat osaltaan olla muokkaamassa kaupunginosien välistä eriytymistä ollen täten merkittäviä toimijoita omassa lähiympäristössään. Siksi kouluvalintojen kytkeytyminen naapurustojen sosioekonomisiin piirteisiin herättää tutkimustarpeen myös suomalaisten kaupunkien paikallisten koulumarkkinoiden toiminnasta sekä mahdollisesta vaikutuksesta toisiaan maantieteellisesti lähellä sijaitsevien koulujen segregatioon.

Tutkimus on jaettu kahdeksaan osaan. Johdannon jälkeen luvussa kaksi syvennyttään tarkemmin tässä työssä käytettyyn näkökulmaan ja tapaan tarkastella kouluvalintojen dynamiikkaa Helsingissä. Luvussa esitellään lisäksi tarkemmin tutkimukseen valittu tutkimusasetelma, tutkimusalue, tutkimuksen kohderyhmä sekä tutkimuskysymykset. Kolmannessa luvussa käydään läpi kouluvalintoja koskevaa aiempaa tutkimuskirjallisuutta sekä teorioita, joiden avulla luodaan katsaus kouluvalinnoista käytyyn keskusteluun ja erilaisiin näkökulmiin. Neljännessä luvussa puolestaan huomio siirretään Helsinkiin: tarkoituksena on taustoittaa mitä aiemman tutkimuskirjallisuuden perusteella tiedetään Helsingissä tehtyjen kouluvalintojen luonteesta, sekä perustella, miksi ymmärrystä perheiden tekemistä kouluvalinnoista tulisi yhä tarkentaa Helsingin kontekstissa. Luvussa viisi esitellään tutkimuksessa käytetyt aineistot ja menetelmät, jonka jälkeen luvussa kuusi siirrytään käsittelemään tutkimuksessa saatuja tuloksia. Lopuksi keskustellaan tutkimuksessa saaduista tuloksista sekä jatkotutkimusehdotuksista, ja työn viimeisessä luvussa kootaan yhteen tutkimuksen johtopäätöksiä.

2. Tutkimusasetelma ja näkökulma

Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat ennen kaikkea kaupunginosien paikalliset koulumarkkinat ja niissä tehdyt kouluvalinnat. Valitun näkökulman avulla huomio on koko kaupungin sijaan haluttu siirtää tarkastelemaan rajatummalla alueella tehtyjä kouluvalintoja sekä mahdollista segregaatiota toisiaan lähellä sijaitsevien koulujen välillä. Tutkimus pyrkii vastaamaan kysymykseen siitä, ovatko perheiden tekemät kouluvalinnat kansainvälisten esimerkkien mukaisesti yhteydessä oman lähialueen koulujen eriytymiskehitykseen myös suomalaiskaupungeissa. Mikäli lähialueen koulujen suosion välillä on havaittavissa hierarkkista järjestäytymistä, voi paikallisilla koulumarkkinoilla olla erittäin merkittävä vaikutus etenkin suosiohierarkiassa torjuttujen koulujen toimintaan.

Tämän tutkimuksen yhteydessä kouluvalinnoilla tarkoitetaan niitä valintoja, jotka tehdään siirryttäessä alakoulusta yläkouluun. Kyseinen siirtymävaihe on olennainen kouluvalintoja koskevassa tutkimuksessa, sillä Helsingissä kouluvalintoja muiden kuin oman oppilasalueen kouluihin tehdään yleisimmin juuri yläkouluun siirryttäessä, jolloin yli neljäsosa helsinkiläisoppilaista valitsee muun kuin oman lähikoulunsa (Bernelius 2013). Tutkimuksen tausta kumpuaa siitä huolesta, joka on kohdistunut viime vuosina suomalaisten kaupunkikoulujen tasa-arvoiseen kehitykseen. Oppilasvirtojen suunnat ja huono-osaisten alueiden koulujen välttely aktiivisilla kouluvalinnoilla voivat johtaa esimerkiksi vieraskielisten oppilaiden koulukohtaisen osuuden polarisoitumiseen suhteessa niiden todellisiin väestöosuuksiin oppilasalueilla. Mikäli perheiden halukkuus hakeutua pois omasta lähikoulusta on kytköksissä kaupunginosien väestön sosioekonomisiin piirteisiin, olisi tärkeää pohtia, millä tavoin torjuttujen naapurustojen kouluja voitaisiin tukea ja kehittää huono-osaistumisriskin torjumiseksi.

Työ pyrkii tarkastelemaan erityisesti kouluvalintojen suuntaa Helsingin kaupunginosatasolla tapahtuvilla paikallisilla koulumarkkinoilla. Tämän lisäksi tutkimuksessa on haluttu selvittää, voidaanko Helsingin paikallisilla koulumarkkinoilla havaita koulujen jakoa vetovoimaisempiin ja torjutumpiin, ja voidaanko toisia tutkimusalueen yläkouluja pitää suositumpina suhteessa muihin lähialueen kouluihin.

Tutkimuksen tavoitteena on lopulta tuoda osansa kaupunkimaantieteelliseen keskusteluun koulujen eriytymisestä, sekä tuottaa empiirinen, naapurusto- ja koulusegregaatiota käsitteleviin teorioihin kiinnittyvä analyysi siitä, millä tavoin kouluvalintojen dynamiikka toimii suomalaisissa kaupungeissa.

2.1. Tutkimuskysymykset

Päähuomiona tutkimuksessa on tunnistaa mahdollisia kouluvalintojen virtoja, jotka muokkaavat valitun tutkimusalueen paikallisia koulumarkkinoita. Samalla tutkimus pyrkii havainnoimaan niitä mekanismeja, jotka ohjaavat perheiden kouluvalintoja ja vaikuttavat kouluvalintojen suuntaan. Työn tarkoituksena on vastata ennen kaikkea seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Voidaanko tutkimusalueen yläkouluista tunnistaa niin sanottuja paikallisia magneetteja, joita voidaan pitää selkeästi suositumpina suhteessa muihin lähialueen kouluihin?
2. Voidaanko Suomen tapauksessa havaita kaupunginosatasoisilla paikallismarkkinoilla esiintyviä tunnistettavia kouluvalintojen virtoja alueelta toiselle?
3. Vaikuttavatko sosioekonomiset tekijät tutkimusalueella tehtyjen kouluvalintojen yleisyyteen ja suuntaan?

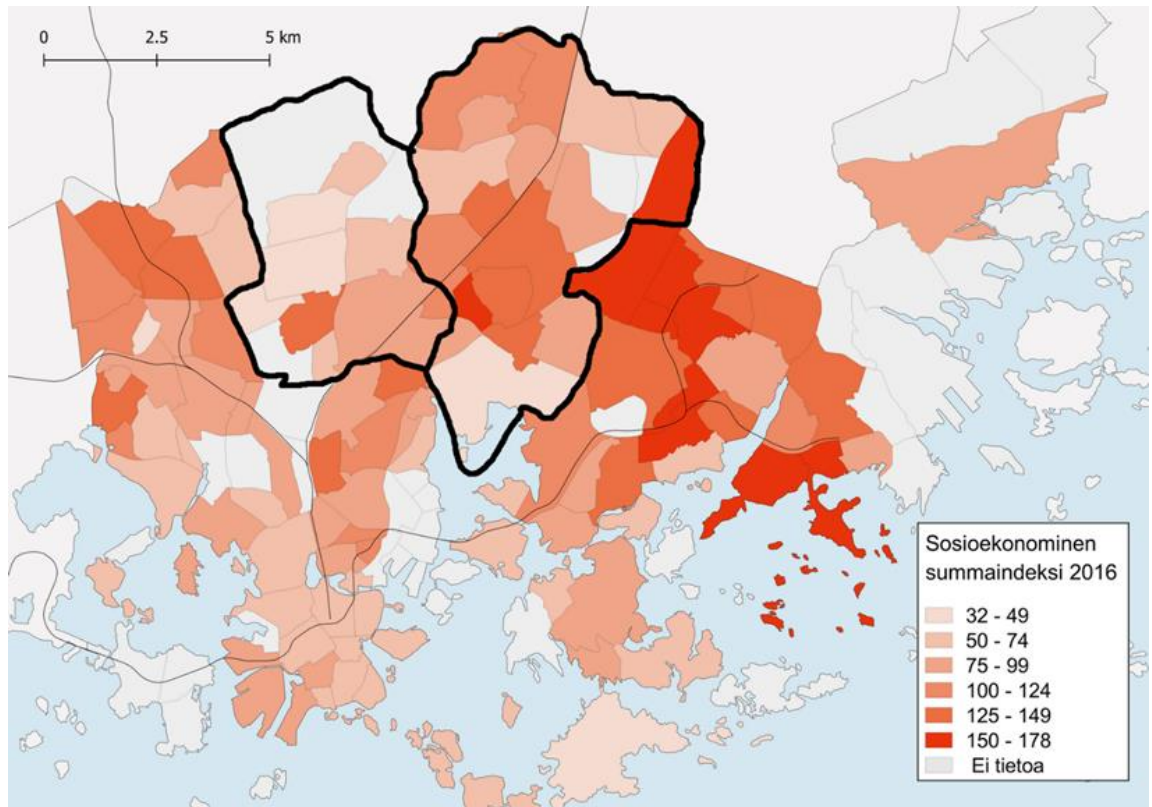
Tutkimuskysymyksiä tarkastellaan kvantitatiivisten tilastollisten menetelmien avulla. Lopputuloksena tutkimus pyrkii antamaan osansa suomalaisten perheiden kouluvalintoja koskevaan keskusteluun sekä taustoittamaan kouluvalintojen luonnetta Helsingin paikallisilla koulumarkkinoilla. Tutkimusaineiston ja -menetelmien avulla pyritään piirtämään kuva Helsingin paikallisella tasolla tapahtuvien kouluvalintojen suosiosta ja suunnasta, sekä pohtimaan sitä, mitkä tekijät vaikuttavat kouluvalintojen taustalla. Mikäli tunnistettavia kouluvalintojen virtoja on tutkimusalueella havaittavissa, tuloksia voidaan käyttää paikallisten koulumarkkinoiden toiminnan ja luonteen hahmottamisessa myös yleisemmällä tasolla Suomessa.

2.2. Tutkimusalue

Taustana työlle toimii mielenkiinto selvittää kouluvalintojen suuntaa pienemmällä ja rajatummalla kaupunkialueella. Tutkimusalueeksi onkin koko Helsingin sijasta valittu Pohjois- ja Koillis-Helsingin suurpiirit, joissa toimi vuonna 2018 yhteensä 13 suomenkielistä yläkoulua (Helsingin kaupunki 2018). Alue valikoitui tutkijan oman mielenkiinnon sekä alueella asuvien henkilöiden kouluvalintoja koskevien kertomusten ja kokemusten perusteella. Samalla esimerkiksi Koillis-Helsingissä naapurustojen sosioekonominen ja etninen rakenne saattavat poiketa merkittävästi toisistaan (kuva 1), jonka takia eri kaupunginosissa tehtyjen kouluvalintojen luonnetta on mielekästä tutkia.

Eri muuttujia tarkasteltaessa voidaan havaita, että Pohjoinen -ja Koillinen suurpiiri eroavat toisistaan jonkin verran esimerkiksi asuntokannassa, asuntokuntien mediaanituloissa, työttömyysasteessa sekä korkea-asteen suorittaneiden aikuisten osuudessa. Pohjoisessa suurpiirillä voidaan luonnehtia melko hyväosaiseksi tai keskiluokkaiseksi tilastollisilla indikaattoreilla mitattuna: työttömien osuus on alhaisempi kuin koko Helsingissä keskimäärin, jonka lisäksi korkeakoulutettujen aikuisten osuus sekä asukkaiden mediaanitulot ovat hieman korkeammat kuin koko kaupungissa keskimäärin. Lisäksi vuokra-asuntojen osuus on pienempi kuin keskimäärin muilla suuralueilla. Vuonna 2017 vieraskielisten osuus Pohjoisessa suurpiirissä oli 4,8%, koko kaupungin keskiarvon ollessa 14,7% (Helsinki alueittain 2017). Toisaalta Pohjoisen suurpiirin sisällä on havaittavissa myös jonkin verran alueellista vaihtelua, ja jotkin naapurustoista jäävät esimerkiksi asuntokuntien mediaanitulojen tarkastelussa koko kaupungin keskiarvon alapuolelle.

Koillisessa suurpiirissä puolestaan työttömyysaste ja vuokra-asuntojen osuus ovat hieman korkeammat kuin koko kaupungissa keskimäärin, ja korkeakoulutettujen aikuisten osuus sekä asuntokuntien mediaanitulot ovat pienemmät kuin koko Helsingin keskiarvo. Alue on tiheämmin asuttu kuin Pohjoinen suurpiiri, jonka lisäksi asuntojen keskikoko on keskimäärin pienempi verrattuna koko kaupungin keskiarvoon. Vuonna 2017 vieraskielisten osuus Koillis-Helsingissä oli 16%, joka on hieman suurempi kuin koko kaupungin keskiarvo (Helsinki alueittain 2017). Vieraskielisten osuus vaihtelee kuitenkin merkittävästi suurpiirin eri naapurustoissa, ja alue on Pohjoiseen suurpiiriin verrattuna merkittävästi heterogeenisempi myös muilla mittareilla tarkasteltuna (kuva 1).

Kuva 1. Sosioekonomiset erot Helsingissä vuonna 2016, kun huomioitu alueella asuvien pienituloisten asuntokuntien osuus, työttömyysprosentti sekä vähän koulutettujen osuus työvoimasta (Helsingin kaupunki, kaupunkitutkimus ja tilastot 2019). Tutkimusalue rajattu kuvassa.

Pohjois- ja Koillis-Helsingissä sijaitsevista kolmestatoista suomenkielisestä yläkoulusta yhdeksän on kaupungin omistamia kunnallisia kouluja, kolme on yksityisiä sopimuskouluja ja yksi kouluista on yliopiston erikoisyksikkönä toimiva opetusharjoittelukoulu. Vaikka koulujen eriytymistä on kansainvälisellä tasolla havaittu erityisesti yksityisten -ja julkisten koulujen välillä (OECD 2012), Suomessa vastaavaa ilmiötä ei toistaiseksi ole tunnistettu. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että yksityiskoulujen määrä on Suomessa melko vähäinen, sekä siitä, että olemassa olevat harvat yksityisesti toimivat koulut ovat yleensä täysin sulautuneet julkiseen koulujärjestelmään (Boterman et al. 2019). Voidaankin siis olettaa, että koulujen omistusmuoto ei ole tähän tutkimukseen valikoidulla tutkimusalueella ensisijainen oppilaita jaotteleva ja kouluvalintojen suuntaa ohjaava tekijä. On silti mahdollista, että Pohjois- ja Koillis-Helsingissä sijaitsevat yksityisomisteiset koulut houkuttelevat

opiskelijoita esimerkiksi painotetun opetustarjonnan avulla myös muualta kuin omalta oppilasalueelta.

Kaiken kaikkiaan Pohjois- ja Koillis-Helsingin suurpiirit tarjoavat mielenkiintoisen alustan tutkia paikallisten koulumarkkinoiden toimintaa sekä alueella tehtyjen kouluvalintojen suuntaa. Vaikka tutkimusalue on rajattu koskemaan vain kahta Helsingin suurpiiriä, voivat tässä tutkimuksessa esitetyt tulokset paljastaa lisää myös koko kaupungin laajuisten koulumarkkinoiden toiminnasta. Mikäli tutkimusoletuksen mukaisesti kouluvalintoja tehdään ennen kaikkea oman lähialueen kouluihin, voi paikallisten koulumarkkinoiden tarkasteleminen antaa yhä tarkempaa tietoa siitä, millä tavoin kouluvalinnat muokkaavat koulujen toimintaa koko kaupungin tasolla.

3. Katsaus kouluvalintoja koskevaan tutkimuskirjallisuuteen ja teoriaan

Kouluvalintoja koskevaa aiempaa tutkimuskirjallisuutta on tässä työssä lähestytty neljän eri teeman kautta, joiden tarkoituksena on taustoittaa tutkimuksessa käytettyä näkökulmaa kaupunkien paikallisten kaupunginosatasoisten koulumarkkinoiden toiminnasta Helsingissä. Tarkoituksena on luoda katsaus siihen, miksi kouluvalinnat linkittyvät ennen kaikkea juuri kaupunkeihin, ketkä kouluvalintoja useimmiten tekevät, millä tavoin kouluvalintoja on käsitelty tasa-arvoa koskevassa keskustelussa sekä minkälaisia havaintoja paikallisista kaupunginosatasoisista koulumarkkinoista on tehty aiemman tutkimusnäytön perusteella. Rajauksen avulla on pyritty keskittymään tässä tutkimuksessa oleellisiin näkökulmiin ja kysymyksiin – tarkoituksena on ollut ennen kaikkea tuottaa teoreettinen ja aiempaan tutkimuskirjallisuuteen nojaava taustoitus kouluvalintojen yhteydestä kaupunkien kehitykseen sekä perheiden toimintaan paikallisilla koulumarkkinoilla.

3.1. Kouluvalinnat kaupungeissa

Asuinpaikalla on ollut aina suuri merkitys koulunkäymiseen, sillä Suomessa oppilaita on pyritty ohjaamaan oman lähikoulun opetukseen ja kouluvalintojen suosio on nykyisen peruskoulujärjestelmän historiassa ollut vähäinen (Seppänen & Rinne 2015). 1990-luvun puolivälissä oppilaiden valikoituminen sekä perheiden toiveiden kuunteleminen kuitenkin yleistyivät etenkin Suomen suurimmissa kaupungeissa. Muutos kulminoituu erityisesti vuonna 1999 voimaan tulleeseen perusopetuslakiin, joka tunnusti vanhempien oikeuden hakea lapselleen opetusta oman lähikoulun ulkopuolelta ja kouluille mahdollisuuden erikoistua sekä valikoida oppilaitaan (Seppänen 2006).

Uudistuksista huolimatta koulumarkkinat ovat Suomessa kansainvälisesti vertailtuna suhteellisen rajatut. Valtiovalta on asettanut oppilaiden kouluihin sijoittumista koskeviksi normeiksi ainoastaan koulumatkan lyhyyden sekä turvallisuuden, ja näiden ohjeiden

mukaan kunnilla on velvollisuus järjestää opetuksensa ja tarjota jokaiselle oppilaalle paikka määritelmään sopivasta koulusta (Perusopetuslaki 628/1998, 4§, 25§). Useissa kunnissa oppilaat voivat paikallisen sääntelyn puitteissa kuitenkin hakea oppilaspaikkaa myös muusta kuin heille tarjotusta lähikoulusta.

Kouluvalinnat kytkeytyvät läheisesti juuri kaupunkeihin, sillä tiheämpi kouluverkko takaa sen, että myös oman lähialueen ulkopuolinen koulu on usein etäisyytensä puolesta saavutettavissa. Juuri saavutettavuudella ja liikenneyhteyksillä onkin merkitystä siinä, mitkä koulut muodostuvat suosituimmiksi kouluvalintakentällä. Suomessa maantieteellisen sijainnin ja koulun suosion yhteyden on havainnut esimerkiksi Seppänen (2006), jonka kouluvalintoja käsittelevässä tutkimuksessa suosituimmat koulut sijaitsivat kaupunkikeskuskissa sekä liikenteen solmukohdissa. Sen sijaan torjutuimmat koulut ovat usein kaupunkikeskustojen ulkopuolisia lähiökouluja, joissa sosioekonomisen rakenteen lisäksi painottuvat juuri heikommat liikenneyhteydet (Seppänen 2006; Bernelius 2013). Vastaavia havaintoja on tehty myös kansainvälisellä tasolla ja esimerkiksi Yhdysvalloissa toteutetun tutkimuksen mukaan hyvät liikenneyhteydet vaikuttavat etenkin pienempituloisten perheiden kouluvalintoihin (Teske et al. 2009). Kaupunkirakenteella ja saavutettavuudella on siten oma huomattava vaikutuksensa siihen, millä tavoin kouluvalinnat muodostuvat.

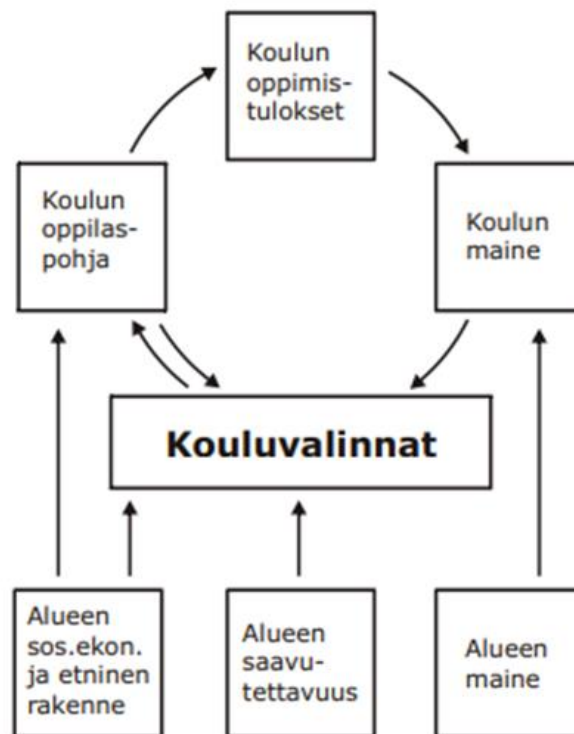
Liikenneyhteyksien lisäksi myös sijaintialueella on osoitettu olevan suuri vaikutus koulun suosioon (Gorard et al. 2003). Sosioekonomisesti hyvällä alueella sijaitsevan koulun on helpompi houkutella oppilaita oman lähinaapuruston lisäksi muista kaupunginosista, ja koulujen suosiohierarkian on havaittu muodostuvat usein koulun sijaintialueen väestön sosioekonomisten sekä etnisten piirteiden perusteella. Vastaavasti pienituloisten ja maahanmuuttovaltaisten asuinalueiden kouluja ei kouluvalintoja tehdessä koeta yhtä houkuttelevana (Bernelius 2013; Bunar 2010; van Zanten 2007; Boterman 2013). Useat kouluvalintaa koskevat kansainväliset tutkimukset viittaavatkin siihen, että valintoja tekemällä perheet haluavat ennen kaikkea vältellä oppilaspohjaltaan huono-osaisia ja maahanmuuttajataustaisia kouluja (van Zanten 2003; Musset 2012; Andersson & Molina 2003; Bunar & Ambrose 2016; Boterman 2013; Schindler Rangvid 2007). Alueellistunut huono-osaisuus ennustaa hakeutumista pois tietyistä kaupungin kouluista ja selittää merkittävästi sekä ala- että yläkoululaisten tekemiä aktiivisia kouluvalintoja (Bernelius 2013). Haastavammilla alueilla sijaitsevat koulut ovat siten usein heikommassa asemassa,

sillä oppilasohjan piirteiden lisäksi kyseisiä kouluja saatetaan torjua kouluvalintojen kautta.

Merkittävä vaikutus koulujen suosimiseen tai torjumiseen on havaittu olevan ennen kaikkea alueen maahanmuuttajataustaisen väestön osuudessa. Esimerkiksi Andersson ja Molina (2003) ovat osoittaneet alueiden eriytymiskehityksen voimistuvan ruotsalaiskaupungeissa silloin, kun etnisten vähemmistöjen osuus kasvaa yli viidennekseen. Maahanmuuttajataustaisten asukkaiden suurehko osuus voi siis kiihdyttää valikoivaa poismuuttoa ja samalla yksipuolistaa alueen sosioekonomista rakennetta (Andersson & Molina 2003; Bunar & Ambrose 2016). Väestölliset piirteet eivät päde vain asuinalueiden kehitykseen, vaan heijastuvat myös koulujen oppilaiden taustoihin sekä joidenkin perheiden kouluvalintoihin. Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden pieni osuus koulussa koetaan yleensä positiiviseksi, mutta tietyn rajan ylittäessään monikulttuurisuus ja sen tuomat mahdolliset haasteet saattavat tuottaa monille vanhemmille negatiivisia mielikuvia koulun toimintaympäristöstä. Tämä on havaittu muun muassa Amsterdamin, Pariisin, Lontoon, Kööpenhaminan ja Tukholman kouluja koskevissa haastattelututkimuksissa, jossa monet vanhemmat kertoivat välttelevänsä oppilasohjaltaan vahvasti etnisiä kouluja (Boterman 2013; Bunar & Ambrose 2016; van Zanten 2013; Schindler Rangvid 2007).

Monissa maissa hyvämaineisten koulujen sijainti on näkynyt jopa asuntojen hinnannousuna tietyillä asuinalueilla. Tilanteeseen on ajauduttu etenkin silloin, kun kouluvalintoja oman oppilasalueen ulkopuolelta on rajattu (Cheshire & Sheppard 2004; Harjunen et al. 2017). Tiettyjen koulujen välttely ja toisaalta tiettyjen koulujen suosiminen voivatkin ohjata perheiden muuttopäätöksiä etenkin niissä kaupungeissa, joissa koulujen oppimistulosten väliset erot ovat suuria. Huono-osaisten koulujen välttely muuttopäätösten kautta on kuitenkin ongelmallista kaupungin tasa-arvoisen kehityksen kannalta, sillä koulutusmotiveituneiden perheiden poismuutosta saattaa seurata oppilasalueen väestörakenteen yksipuolistumista. Tutkimukset koulujen vaikutuksesta asuntojen hintoihin ja kouluvalintojen sosiaalisesti valikoivasta luonteesta osoittavat koulujen yhteyden asuinalueiden eriytymiseen olevan selvästi havaittavissa (Bernelius 2013). Koulut voivat tässä tapauksessa vauhdittaa kaupungin asuinalueiden segregoitumista ja olla osana häivyttämässä mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumista.

Berneliuksen (2013) esittämä malli kouluvalintojen taustatekijöistä paljastaa kouluvalintojen kytkeytymisen kaupungin asuinalueiden ja koulujen eriytymiskehitykseen (kuva 2). Malli kokoaa yhteen myös aiemmin tässä luvussa esitetyn tutkimuskirjallisuuden huomioid ja väitteet – se siis sitoo alueellisen segregaaation koulujen eriytymiseen, jossa merkittävässä roolissa ovat myös perheiden tekemät kouluvalinnat. Alueen sosioekonominen ja etninen rakenne vaikuttaa koulun oppilasalueen lähtökohtaiseen oppilaspohjaan, joka puolestaan voi ohjata perheitä joko välttelemään tai suosimaan tiettyjä kouluja. Samalla koulun oppilaspohja vaikuttaa koulun saamiin oppimistuloksiin, jonka vuoksi sosiaalisesti ja etnisesti eriytyneiden kaupunkikoulujen voidaan todeta ennustavan eriytyviä oppimistuloksia koulujen välillä.

Kuva 2. Kouluvalintojen yhteys koulujen taustatekijöihin ja eriytymiseen Berneliuksen (2013) mukaan.

Kaupunginosien sosiaalinen rakenne kytkee kouluvalinnat myös asuinalueiden imagoon ja koulujen maineeseen (kuva 2). Suomessa ei julkaista tai tehdä peruskoulujen oppimistulosvertailuja, vaan koulujen maine-erot rakentuvat usein kaupunkilaisten

sosiaalisissa verkostoissa ja ovat kiertävien huhujen ja paikallisen uutisoinnin varassa (Kosunen & Seppänen 2015; Kosunen 2016). Vastaavia tuloksia maine-erojen merkityksestä vanhempien kouluvalintakäyttäytymiseen ovat saaneet esimerkiksi van Zanten (2007, 2013) Ranskassa, Boterman (2013) Hollannissa sekä Bunar (2010, 2016) Ruotsissa. Suomessa kaupunkien alueellinen eriarvoistuminen on kuitenkin kansainvälisellä mittapuulla ollut toistaiseksi maltillista. Samalla myös vanhempien motivaatio kouluvalintojen tekoon on ollut huomattavasti heikompaa kuin monessa muussa maassa ja Suomessa vanhempien luotto omaan lähikouluun on havaittu olevan yhä vahva (Poikolainen 2012). Tästä huolimatta enemmistö vanhemmista pitää oman kuntansa kouluja keskenään eritasoisina, jonka takia monille perheille on olennaista pohtia lapsen opinpolkua kaupungin koulumarkkinoilla (Silvennoinen et al. 2015).

3.2. Perheet ja kouluvalinnat

Myös Suomessa on havaittu viitteitä siitä, että enemmistö vanhemmista pitää oman lähialueensa kouluja keskenään eritasoisina, jonka takia monet perheet ovat valmiita pyrkimään oman lähikoulun sijaan toisiin, usein parempimaineisiin kouluihin (Kosunen & Seppänen 2015). Olennainen kysymys kouluvalintojen koskevassa tarkastelussa on kuitenkin maantieteellisen kontekstin lisäksi se, minkälaiset perheet erottuvat aktiivisimpina toimijoina paikallisilla koulumarkkinoilla. Kouluvalintojen ja yhteiskuntaluokan yhteyden teoreettista taustaa on pohjustanut erityisesti Pierre Bourdieu (1986, 1990), jonka teokset havainnoivat koulujärjestelmän merkitystä luokka-asetelman uusintamisessa sekä sosiaalisen, taloudellisen ja kulttuurisen pääoman siirtämisessä vanhemmilta lapsille. Hänen mukaansa kouluvalintoja voidaan pitää yleensä lähinnä keskiluokkaan kuuluvien perheiden tavoitteena turvata lastensa koulumenestys sekä myönteinen suhtautuminen koulutukseen. Bourdieun teorioiden perusteella kouluvalinnat voivatkin toimia vanhempien pyrkimyksenä erottautua muista perheistä sekä taata lapselleen oikeanlainen koulutusmyönteinen habitus.

Esimerkiksi Butler ja Hamnett (2007) ovat huomauttaneet, että ”hyvän vanhemmuuden” käsite on muuttunut viime vuosikymmenten aikana suuntaan, jossa ”oikean” koulun valitsemisesta on tullut entistä tärkeämpi osoitus vastuullisesta vanhemmuudesta. Kouluvalinnat voidaan siten nähdä monissa perheissä sijoituksena lapsen tulevaisuuteen sekä askeleena kohti parempia koulutus- ja työmahdollisuuksia. Bourdieuta mukailien

erityisesti keskiluokkaan kuuluvien vanhempien paine valita oikea koulu lapselleen johtaa taloudellisen-, kulttuurisen -ja sosiaalisen pääoman eriytymiseen koulujen välillä. Tämä pääomien kasaantuminen tiettyihin kouluihin on seurausta ennen kaikkea siitä, että perheet etsivät sopivaa ympäristöä uusintaa vanhempien kerryttämiä tietoja ja taitoja. Samalla vanhemmat toivovat lastensa omaksuvan koulusta positiiviseksi mieltämiään asenteita ja hankkimaan sosiaalisia verkostoja, jotka mahdollistavan myöhemmin menestymisen työelämässä (Bourdieu 1986; van Zanten 2003; Reay & Lucey 2003; Ball 2003; Fiske & Ladd 2000; Ladd 2002).

Kansainvälisten tutkimusten perusteella aktiivisimmin kouluvalintoja tekevätkin ne perheet, joissa vanhemmat ovat keskimäärin korkeammin koulutettuja ja usein myös hyvätuloisia (van Zanten 2013; Musset 2012; Söderström & Uusitalo 2010; OECD 2017; Ball 2003; Pinkster & Fortuijn 2009). Koulumarkkinoilla pärjäämistä ohjaavat vanhempien kulttuuriset, sosiaaliset ja taloudelliset pääomat, jotka auttavat ymmärtämään koulujärjestelmän toimintaa sekä sen tarjoamia mahdollisuuksia. Vanhempien taloudellisen pääoman on myös osoitettu vaikuttavan oman lähialueen ulkopuolisen koulun saavutettavuuteen, sillä koulun mahdollinen kaukaisempi sijainti kohdistaa perheille koulumatkoista ja niiden rahoittamisesta kertyviä kustannuksia (Teske et al. 2009; Kosunen 2016). Täten kouluvalinnat voidaan asuinpaikan lisäksi liittää myös osaksi keskustelua alueellisen liikkuvuuden ja saavutettavuuden tasarvoisesta toteutumisesta (Barthon & Monfroy 2010). Esimerkiksi Boterman (2019) on huomauttanut, että perheiden valinnanmahdollisuuksien laajuus on käytettävissä olevien resurssien ohella sidottu maantieteeseen, ja valinnat on tehtävä sen mukaan, millaisia kouluja on mahdollista saavuttaa. Näin ollen vanhempien sosioekonominen tausta vaikuttaa merkittävästi siihen, minkälaisia valintoja perhe voi koulumarkkinoilla tehdä.

Suomessa kouluvalintojen sekä yhteiskuntaluokan yhteys on havaittu esimerkiksi siten, että ne oppilaat, jotka saavat kiitettäviä arvosanoja ja joiden vanhemmat ovat korkeasti koulutettuja, hakevat useammin painotetulle luokalle tai pois omasta lähikoulusta kuin ne oppilaat, jotka saavat kiitettäviä arvosanoja, mutta joiden vanhemmat eivät ole korkeasti koulutettuja (Silvennoinen et al. 2015; Kosunen 2016). Kouluvalinnat voidaankin yhä kytkeä osaksi yhteiskunnallista keskustelua luokkarakenteiden uusintamisesta myös Suomessa. Ilmiö on kuitenkin voimakkaampi niissä maissa, joissa koulut ovat eriytyneempiä sekä sosiaalisesti että oppimistulosten perusteella, ja joissa koulujen välisistä eroista on saatavilla julkisia listauksia (OECD 2017). Suomessa puolestaan on

havaittu ”tavallisen hyvän” koulun riittävän kaikista yhteiskuntaluokista tuleville vanhemmille, kunhan koululla on muutoin hyvä maine ja sen oppimisympäristö koetaan motivoivaksi (Poikolainen 2012; Kosunen 2016). Vanhempien koulutustason on kuitenkin osoitettu vaikuttavan koulua koskeviin arvostuksiin siten, että korkeasti koulutetut suomalaisperheet painottavat päätöksenteossa ennen kaikkea arvioitaan opetuksen tasosta ja oppimiseen orientoituneesta ilmapiiristä. Heikommin koulutetut vanhemmat puolestaan haluavat useammin koulun sijaitsevan lähellä kotia, jonka lisäksi perheet kokevat lapsen kaverisuhteiden merkityksen olennaiseksi koulua valitessa (Seppänen 2006; Poikolainen 2012).

Näkemystä siitä, että koulumarkkinoilla aktiivisimpia toimijoita ovat lähinnä keskiluokkaan kuuluvat vanhemmat, on toisaalta myös kritisoitu tutkijoiden keskuudessa. Esimerkiksi Burgess et al. (2011, 2015) ovat huomauttaneet kouluvalintoja koskevan kirjallisuuden usein nostavan keskiluokkaiset vanhemmat lastensa tulevaisuuteen sitoutuviksi ja tiedostaviksi toimijoiksi työväenluokkaisten vanhempien roolin jäädessä passiiviseksi ja koulutuksen akateemisesta laadusta rajallisesti kiinnostuneeksi. Tulkintaa koulutettujen ja varakkaampien vanhempien aktiivisuudesta koulumarkkinoilla on syytetty siitä, ettei se ota aina riittävästi huomioon sitä valinnanmahdollisuuden määrää, joka eri yhteiskuntaluokista tulevilla perheillä on. Toisin sanoen parempiosaisilla perheillä on edellytyksiä valita laajemmasta valikoimasta erilaisia kouluja, eikä kouluvalintojen tekemisessä – tai niiden tekemättä jättämisessä – ole aina kyse eri yhteiskuntaluokista tulevien vanhempien eroista koulujen laatua koskevissa näkemyksissä (Boterman 2019). Sen sijaan perheiden valintamahdollisuuksiin vaikuttavat taloudellinen pääoma, sosiaaliset suhteet sekä tieto ja ymmärrys koulumarkkinoiden toiminnasta.

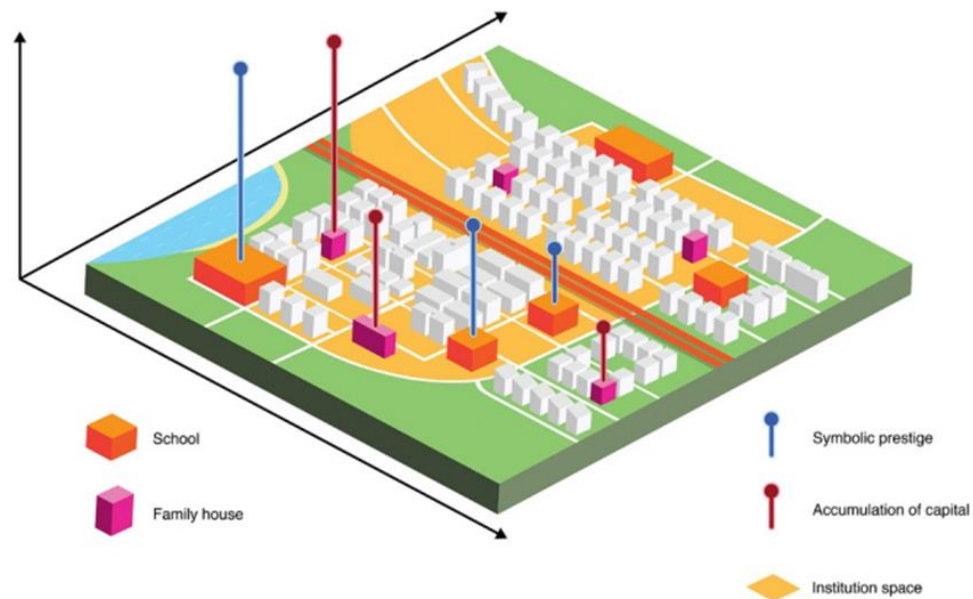
Aiemmat tutkimukset ovat lisäksi huomauttaneet, ettei koulutettu keskiluokka ole täysin yhtenäinen ja homogeeninen joukko, ja osa perheistä valitsee tarkoituksella toisin (Ramos Lobato et al. 2018). Erot perheiden välillä näkyvät myös Suomessa, ja vaikka korkeakoulutetut vanhemmat ovat myös täällä aktiivisimpia kouluvalintojen tekijöitä, ryhmän sisällä on havaittavissa jako niin koulua koskevissa arvostuksissa kuin valinnanmahdollisuuksien määrässä. Kouluvalintapaineiden vaikutusta vanhempien valintakäyttäytymiseen on havainnoinut esimerkiksi Seppäsen (2006) tutkimus, joka osoitti eron korkeakoulutettujen yksinhuoltajaperheiden ja kahden huoltajan perheiden kouluvalinnoissa. Seppäsen saamien tulosten mukaan kahden korkeakoulutetun

huoltajan perheissä toisen oppilasalueen kouluun haki 30 prosenttia oppilaista, mutta korkeakoulutettujen yksinhuoltajaäitien perheissä vastaava osuus oli jopa 49 prosenttia (Seppänen 2006). Bernelius (2013) on selittänyt havainnon todennäköiseksi syyksi perhetyyppien tuloerojen vaikutuksen asuinalueen valintamahdollisuuksiin. Yksinhuoltajavanhemman tulotaso on keskimäärin huomattavasti matalampi kuin kahden huoltajan perheissä, jonka takia yhden huoltajan perheiden on vaikeampaa kilpailla asuinnoista suosituimpien koulujen alueilla. Vaikka mahdollisuudet asuinpaikan valintaan saattavat yksinhuoltajavanhempien perheissä olla kahden huoltajan perheitä heikommat, paine kouluvalintojen tekoon on kuitenkin usein yhtä suuri. Torjutun koulun välttely tai toisella alueella sijaitsevan koulun piiriin hakeutuminen on tällöin tehtävä muuttopäätösten sijaan kouluvalintojen kautta.

Koulutustaustan sekä taloudellisen tilanteen lisäksi kouluvalinnat linkittyvät vahvasti myös yksilön identiteettiin ja hänen sosiaalisiin suhteisiinsa (Bourdieu 1986). Samalla nämä ominaisuudet kytkevät perheet paikkaan ja tilaan kaupungin koulumarkkinoilla, joiden pohjalta vanhemmat muodostavat kouluja koskevan strategiansa (Bunar 2010; Taylor 2001). Kosunen (2016) on tutkimuksessaan esittänyt sosiaalisen kouluvalintatilan käsitteen (social space of school choice), jolla tarkoitetaan perheen kykyä oman asemansa hahmottamiseen suhteessa koululuokkien symboliseen järjestykseen ja omien pääomien muodostaman aseman tarkastelua suhteessa muihin kentällä toimiviin perheisiin (kuva 3). Kosunen esittämän mallin mukaan paikalliset koulut siis luokitellaan maine-erojensa mukaisesti symboliseen järjestykseen, jolloin osa kouluista saa enemmän symbolista arvovaltaa. Samalla näiden symbolisten hierarkioiden erojen ymmärtäminen vaatii vanhemmilta usein erilaisia pääomia sekä tietoa kouluvalintojen paikallisesta toiminnasta. Täten ne perheet, joissa vanhemmat ovat keskimäärin hyvätuloisempia ja koulutetumpia hakeutuvat kouluihin, joita pidetään maineensa puolesta arvossa. Kosunen keskeisten havaintojen mukaan perheiden kouluvalinnat ja niiden eriytyminen ovat myös suomalaisessa kaupunkiympäristössä sidoksissa juuri perheen pääomiin, ja oppilasvalikointi ohjaa eri yhteiskuntaluokista tulevia lapsia ja nuoria eri koulutusreiteille jo perusopetusvaiheessa.

Sosiaalisen kouluvalintatilan rajaajina toimivat kaupunkitilan asettamat urbaanit rajoitteet sekä paikallisen kouluhallinnon asettamat valintaa koskevat säädökset (Kosunen 2016). Kouluvalintojen suosiossa ja suuntautumisessa olennaista onkin perheiden suhde kaupunkiin ja sen koulujen symbolisiin hierarkioihin. Vanhempien

etsiessä oikeaa koulua lapselleen, paikallisten koulujen maine ja joidenkin naapurustojen stigma ovat usein hyvin tiedossa (van Zanten 2013; Bunar & Ambrose 2016). Huomiota tulisi siis kiinnittää yhä enemmän kaupunkeihin koulumarkkinoiden valintatilana, jota ohjaa paikallinen kouluvalinnan eetos sekä perheiden mielikuvat kaupungin koulujen hierarkkisesta järjestäytymisestä.

Kuva 3. Koulumarkkinoiden paikallinen kouluvalintatila, jossa koulujen symbolinen järjestäytyminen ja perheiden pääomat ohjaavat kouluvalintoja (Kosunen 2016).

Perheiden valintalogiikalla on suuri merkitys siihen, mitkä koulut valikoituvat suosittuihin ja torjuttuihin koulumarkkinoilla. Kansainvälisten tutkimusten ja Suomessa tehtyjen havaintojen perusteella houkuttelevimmiksi koetuille kouluille tyypillistä on hyvä maine sekä opetukseen ja koulun oppilaspohjaan liitetyt positiiviset mielikuvat (Ball 2006; van Zanten 2013; Kosunen & Seppänen 2015; Kosunen 2016). Torjuttuja kouluja puolestaan on osoitettu yhdistävän ensisijaisesti heikko maine sekä käsitykset koulun oppilaspohjan keskimääräisesti matalammasta sosioekonomisesta rakenteesta ja etnisen taustan omaavien oppilaiden suhteellisen suuresta osuudesta (Seppänen 2006). Myös Helsingissä oppilasvirtojen on edellä mainittujen havaintojen mukaisesti todistettu ohjautuvan lähinnä parempia oppimistuloksia saavuttaviin kouluihin (Bernelius 2013).

Toisaalta Kosunen (2016) Espoota koskeva tarkastelun mukaan toivotuin ja omalle lapselle sopivimmaksi mielletty luokka ei aina ole maineeltaan valikoivin ja tiedollis- taidollisesti vaativin. Haastatteluaineistoon perustuvassa tutkimuksessa olikin saatu viitteitä siitä, että suomalaisvanhemmat painottivat toiveissaan ennen kaikkea riittävän hyväksi miellettyä opetusta sekä korkeaa koulutyytyväisyyttä, mutta toisaalta myös vähäistä sosiaalista ja etnistä moninaisuutta. Huono-osaisuuden lisäksi osa vanhemmista pyrkii kuitenkin välttämään eliittimaineisia luokkia, jotka saatetaan kokea liian kilpailullisiksi.

3.3. Kouluvalinnat ja keskustelu tasa-arvosta

Koulutuspoliittisella kentällä kouluvalinnat ovat laajasti keskusteltu aihe, eikä valintojen suhteesta mahdollisuuksien tasa-arvoon vallitse tutkijoiden keskuudessa täyttä yhteisymmärrystä. Kouluvalintojen on huomautettu mahdollistavan kaikille yhtäläisen pääsyn korkealaatuiseen koulutukseen perhetaustaan ja varallisuuteen katsomatta ja siten lisäävän tasa-arvoa oppilaiden keskuudessa. Varakkaammille perheille valintojen tekeminen on aina ollut mahdollista muuttopäätösten kautta, jonka takia hyvin toimeentulevat vanhemmat ovat voineet halutessaan muuttaa suosituimpien koulujen läheisyyteen (Musset 2012, Boterman 2013; Bunar & Ambrose 2016; Bernelius 2013; Kosunen 2016; van Zanten 2013). Matalammalla toimeentulolla elävät perheet eivät puolestaan voi valita asuinpaikkaansa yhtä vapaasti, jonka takia hyväosaistuksi mielletyt naapurustot ja niissä sijaitsevat koulut ovat usein pienituloisten perheiden ulottumattomissa. Tämänkaltaisen segregatio vaikuttaa osaltaan koulujen oppilaspohjaan, ja hyväosaisten perheiden poismuuton seurauksena naapuruston sosioekonomiset piirteet saattavat yksipuolistua. Ilmiön seurauksena onkin havaittu matalamman tulotason perheiden lasten käyvän verrokkiryhmäänsä todennäköisemmin huonompia oppimistuloksia saavia kouluja (Musset 2012; OECD 2017; Östh et al. 2013).

Kouluvalintojen on toivottu purkavan huono-osaisuuden kierrettä ja mahdollistavan haastavammaksi luokitelluilla naapurustoilla asuvien oppilaiden hakeutumisen muihin kouluihin. Tämän huomion mukaan kouluvalintoja voidaan perustella keinona rakentaa oikeudenmukaisempaa koulutusjärjestelmää. Esimerkiksi Hoxbyn (2003) Yhdysvalloissa toteutettu tutkimus on todennut opiskelijoiden oppimistulosten parantuneen, kun he saivat itse valita, minkä koulun opetukseen osallistuvat. Lisäksi aikaisemmat tutkimukset ovat

huomauttaneet vanhemmille kuuluvasta oikeudesta tehdä lapsensa koulunkäyntiä koskevia päätöksiä (Musset 2012; Feinberg & Lubienski 2008; OECD 2019), ja myös Suomessa monet vanhemmat ovat viime vuosikymmenten saatossa vaatineet enemmän lastensa koulua koskevaa valinnanvapautta (Seppänen 2006). Ballin (2003) mukaan vanhempia ei myöskään voida juuri kritisoida mahdollisten kouluvalintojen teosta, sillä valinnat ovat yleensä tehty lasten parasta ajatellen. Parhaimmillaan kouluvalinnat voivat varmistaa perheiden vapauden omien päätöksiensä tekoon sekä tasa-arvoisten mahdollisuuksien toteutumisen. Osa kansainvälisestä tutkimuksesta viittaa lisäksi siihen, että kouluvalintojen avulla on joissakin tapauksissa myös onnistettu kaventamaan oppilaiden välisiä eroja oppimistuloksissa, vaikkakin oikeudenmukainen kouluvalintatila vaatii koulutuspoliittisesti huolellista suunnittelua sekä paikallisen kontekstin tuntemusta ja koulujen laadun tukemista institutionaalisen eriytymisen välttämiseksi (Musset 2012).

Osa aiemmasta tutkimusnäytöstä on kuitenkin myös kritisoinut kouluvalintoja ja niiden tuomia vaikutuksia mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumiseen. Esimerkiksi Ball (2003) on huomauttanut, että kouluvalintojen lisääntyminen saattaa johtaa polarisoituneeseen koulujärjestelmään sekä vahvempaan koulusegregaatioon. Vapaan kouluvalinnan on usean tutkimuksen perusteella havaittu erottelevan oppilaita perheen etnisyyden sekä sosioekonomisen taustan mukaan (Musset 2012; Schindler Rangvid 2007; Boterman 2013; van Zanten 2007). Sekä suomalaisen että kansainvälisen tutkimusnäytön mukaan eri taustaisilla vanhemmilla ei ole yhtäläisiä tietoja tai taitoja tehdä lastensa kouluja koskevia valintoja, jonka takia pienituloiset ja huonomaineisemmissa naapurustoissa asuvat perheet tekevät kouluvalintoja huomattavasti parempituloisia perheitä harvemmin (van Zanten 2003; Seppänen et al. 2015; Bunar & Ambrose 2016). Esimerkiksi Ruotsissa Uusitalon ja Söderströmin (2010) tutkimus on todennut 1990-luvulla toteutetun kouluuudistuksen ja kouluvalintojen vapauttamisen eriyttäneen Tukholman kouluja entistä vahvemmin oppilaiden sosioekonomisen ja etnisen taustan mukaan. Kansainvälisen tutkimusnäytön perusteella kouluvalinnat saattavatkin toimia kouluja segregoivana mekanismina, ja vain ne perheet, joilla on varaa valita, päätyvät lopulta tekemään kouluvalintoja (Pinkster & Fortuijn 2009; van Zanten 2003; Östh et al. 2013; Bunar & Ambrose 2016).

Vaikka näkemykset kouluvalintojen vaikutuksesta mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumiseen ovat perinteisesti olleet jakaantuneita, kouluvalintojen tuomia haasteita kaupunkien kehitykselle ei voida kiistää. Valtaosa kouluvalintoja koskevasta

tutkimuksesta on osoittanut perheiden tekemien valintojen johtavan koulujen eriytymiseen ja valintojen on havaittu lähtökohtaisesti syventävän segregatiota (Wilson & Bridge 2019). Mikäli kouluvalintojen luonnetta paikallisella tasolla voidaan kuitenkin tunnistaa, on mahdollista pohtia sitä, kuinka huonomaineisimpia ja kouluvalinnoissa syrjitympiä kouluja voitaisiin tukea myös kaupunginosatasolla. Tähän tarvitaan erityisesti paikallisen kontekstin tuntemusta sekä ymmärrystä paikallisten koulumarkkinoiden toiminnasta.

3.4. Koulumarkkinat kaupunkien paikallisella tasolla

Paikallisen kouluvalintatilan hahmottaminen on olennaista koko kaupungin tasolla tapahtuvien kouluvalintojen virtojen ymmärtämiseksi, sillä perheet pyrkivät usein valitsemaan koulun juuri omalta lähialueeltaan tai naapurikaupunginosista (Seppänen et al. 2015). Toisaalta paikallisten koulumarkkinoiden toiminta ja perheiden tekemät kouluvalinnat voivat myös kasvattaa toisiaan lähellä sijaitsevien koulujen eroja ja vahvistaa naapuruston koulujen segregatiota. Esimerkiksi Oslossa ja Tukholmassa kouluvalintojen on todettu voimistavan koulujen eriytymistä paikallisella kaupunginosatasolla siten, että kahden toisiaan maantieteellisesti lähellä sijaitsevan koulun keskimääräiset oppilaspohjat saattavat erota hyvinkin paljon toisistaan (Rønning Haugen 2017; Bunar & Ambrose 2016). Pohjoismaisten esimerkkien mukaisesti onkin mahdollista, että myös Helsingissä voidaan havaita vastaavia eroavaisuuksia toisiaan lähellä sijaitsevien koulujen suosiossa sekä koulujen saamissa oppimistuloksissa.

Bunarin ja Ambrosen (2016) Tukholmassa toteutetussa tutkimuksessa havaittiin, että paikallisten koulumarkkinoiden muodostumiseen tarvitaan tilanne, jossa koulujen välillä voidaan havaita selkeitä eroja joko opetettujen aineiden painotuksissa tai vaihtoehtoisissa opetusmetodeissa. Vaikka Suomessa opetuksen laatu ja opetussuunnitelman tuottamaa sisältöä on pidetty tyypillisesti varsin vakaana koulusta riippumatta, koulut voivat täälläkin pyrkiä houkuttelemaan oppilaita esimerkiksi musiikin kaltaisilla painotetun opetuksen valikoimilla sekä vakiinnuttamaan asemaansa paikallismarkkinoilla rakentamalla mainettaan suhteessa muihin lähialueen kouluihin. Esimerkiksi Taylorin (2007) mukaan vanhempien käsitykset koulujen saavutettavuudesta sekä koulujen maineen suhde koulun sijaintialueen väestöllisiin piirteisiin ovat tärkeimpiä maantieteellisiä lähestymistapoja kouluvalintojen tarkastelussa. Täten paikalliset

koulumarkkinat rakentuvat usein koulujen maineen sekä kuvitellun maantieteellisen tilan yhteydelle, jossa vaikuttavat erityisesti koulun lähialueen etniset ja sosioekonomiset piirteet.

Taylor (2001) on esittänyt lisäksi käsitteen kilpailullisesta tilasta, jossa perheet tekevät kouluvalintoja. Kaupunkien paikalliset kilpailuareenat käsittävät hänen mukaansa koulujen välisen vuorovaikutuksen koulumarkkinoilla perustuen niiden fyysiseen läheisyyteen, sekä näkemyksen siitä, ettei kilpailu markkinoilla toimi lähtökohtaisesti tasa-arvoisella kentällä. Aiemman tutkimusnäytön perusteella maantieteellisen tilan käsite sekä koulun ympäristön sosiaaliset ja etniset piirteet heijastuvat ennen kaikkea siihen, kuinka houkuttelevina vanhemmat eri koulut näkevät (Bunar 2010; Ball 2003; Kosunen 2016). Tämän huomion pohjalta voitaisiin perustella kouluvalintojen sekä koulujen välisen keskinäisen kilpailun johtavan myös kilpailuun siitä, minkälaiset perheet ja koulut saavat valita ensimmäisenä (Bunar & Ambrose 2016).

Myös Suomessa kouluvalintoja koskevassa tutkimuksessa on huomioitu Taylorin ajatukset kouluvalintojen dynamiikasta kaupunkitilassa (vertaa Kosunen 2016, kuva 3). Esimerkiksi Kosunen ja Seppänen (2015) ovat nostaneet tutkimuksessaan esiin paikallisen kouluvalintatilan käsitteen, jolla tarkoitetaan sitä perheistä riippumattomien ulkoisten mahdollisuuksien ja rajoitteiden yhdistelmää, joka kehystää lasten kouluvalintoja. Näitä reunaehtoja ovat kouluhallinto (kuten oppilasalueet ja painotetun opetuksen tarjonta), kaupunkimaantiede (kuten kulkuyhteydet ja alueiden väestölliset piirteet) sekä tietyt sosiaaliset reunaehdot. Kosunen ja Seppäsen mukaan sosiaalisilla reunaehdoilla tarkoitetaan sitä, miten vanhemmat puhuvat kaupungin eri kouluista, koulujen valitsemisesta sekä valitsemiseen liittyvistä mahdollisuuksista ja rajoitteista. Paikallisen kouluvalintatilan tarkastelussa huomio kiinnittyykin jälleen kysymykseen siitä, mitkä paikallisista kouluista ovat hyvämaineisia ja kiinnostavia ja mitkä koulut asettuvat arvostuksensa osalta hierarkian häntäpäähän. Olennaista olisi tietää tarkemmin myös miksi joitakin paikallisia kouluja mahdollisesti vältellään ja mitä näiden koulujen maineen eteen voitaisiin tehdä.

Perheiden järjestäessä paikallisia kouluja hierarkkiseen järjestykseen, eri kouluihin liitetään usein erilaisia mielikuvia ja symbolisia arvoja. Kaupunginosien paikallisilla koulumarkkinoilla on ominaista, että osa kouluista leimataan hyviksi ja tavoiteltaviksi kouluiksi ja osa huonoiksi ja välteltäviksi. Bunar (2012) on huomauttanut paikallisten

koulumarkkinoiden toimintaan vaikuttavan ennen kaikkea segregaatian voimakkuuden taso kaupungissa, liikenteelliset mahdollisuudet, paikallisen väestön luokkarakenne ja etnisten asukkaiden osuus, alueella vallitsevat arvot sekä paikallisten koulujen suhde kilpailuun oppilaista. Näiden muuttujien lisäksi koulujen paikallisia valintamarkkinoita määrittelee symbolisen pääoman jakaantuminen alueella, joka on esimerkiksi Bunarin ja Ambrosen (2016) mukaan yksi merkittävimmistä paikallisten koulumarkkinoiden muotoutumiseen vaikuttavista tekijöistä. Symbolisella pääomalla tarkoitetaan kouluvalintojen dynamiikan tapauksessa paikallisten koulujen mainetta ja statusta, jotka tuottavat mielikuvia ja ohjaavat vanhempien valintoja kaupunkitilassa.

Mutta miten edellä esitetty, usein kansainvälisesti suurempiin kaupunkeihin sijoittuva teoria istuu suomalaiseen kaupunkikontekstiin? Jotta aiempaa tutkimusnäyttöä voitaisiin peilata paikallisiin olosuhteisiin, siirrytään seuraavassa luvussa tarkastelemaan paikallisten koulumarkkinoiden toimintaa tähän tutkimukseen valitun tutkimuskohteen – Helsingin – kautta. Luvussa pohditaan sitä, mitä Helsingin kaupunginosatasoisista paikallisista koulumarkkinoista tiedetään jo nyt ja vastaavatko aiemmat löydökset tässä tutkimuksessa esitettyjä näkemyksiä. Aluksi kuitenkin keskustellaan hieman yleisesti Helsingin koulujen segregaatista sekä siitä, ovatko kouluvalinnat vaikuttaneet koulujen eriytymiseen koko kaupungin laajuudella. Näillä kysymyksillä on olennainen vaikutus myös valitun tutkimusalueen paikallisten koulumarkkinoiden toimintaan ja paikallisten perheiden tekemiin päätöksiin.

4. Helsinki tutkimuskohteena

Kouluvalintoihin kohdistuvaa tutkimusta on julkaistu maantieteellisesti laajalla skaalalla erilaisia kaupunkeja, mutta Helsingin kontekstissa aiheeseen on perehdytty verrattain vähän. Tämän tutkimuksen pyrkimyksenä onkin tarkastella sitä, vastaavatko Helsingissä tehdyt havainnot kouluvalintojen luonteesta kansainvälistä tutkimusnäyttöä, ja millä tavoin kouluvalintoja koskeva teoria voidaan istuttaa suomalaisten perheiden ja koulujen suhteeseen. Kouluvalintojen tarkastelussa suureen rooliin nousee juuri maantieteen merkitys, sillä kansainväliset ilmiöt asettuvat paikallisiin konteksteihin eri tavoin (Butler & Hamnett 2007; Bunar 2010). Sama huomio voidaan todeta myös suomalaiskaupunkien kohdalla.

Helsingin alueelliseen julkiskouluverkkoon perustuvassa järjestelmässä koulut keräävät oppilaansa pääsääntöisesti omalta oppilasalueeltaan, minkä takia asuminen tietyssä naapurustossa vaikuttaa voimakkaasti lapsen koulun valintaan (Bernelius 2013). Helsingissä oppilaille määritellään yksi lähikoulu asuinpaikan ja koulukohtaisen oppilasalueen, eli sen hallinnollisen alueen, jolta koulu ensisijaisesti vastaanottaa oppilaita, perusteella. Oppilailla on kuitenkin usein mahdollisuus hakeutua myös muiden oppilasalueiden kouluihin, ja vapaiden paikkojen puitteissa koulut voivat valikoida vastaanottamansa oppilaat (Varjo et al. 2015). Tästä huolimatta oma lähikoulu on perinteisesti suomalaisissa kaupungeissa koettu mielekkääksi, ja Berneliuksen (2013) havaintojen mukaan noin 80 prosenttia helsinkiläisoppilaista valitsee oman oppilasalueensa koulun.

Kaiken kaikkiaan kouluvalintojen dynamiikkaa on tärkeä tarkastella jokaisessa paikallisessa ympäristössä erikseen, sillä valintatila, paikallinen koulujärjestelmä sekä väestölliset piirteet ja segregaaation voimakkuus ovat erilaisia jokaisessa kaupungissa (van Zanten 2011). Muita maita koskevat havainnot kouluvalintojen eriyttävästä vaikutuksesta näyttävät pitävän paikkansa kuitenkin myös Suomessa (Bernelius 2013). Helsingissä koulujen torjunnan on osoitettu kytkeytyvän sijaintialueen huono-osaisuuteen, joka tukee kansainvälisiä havaintoja kouluvalintojen luonteesta ja suunnasta. Kotimaisissa tutkimuksissa on niin ikään tunnistettu oppilaiden kouluvalintojen liittyvän ennen

kaikkea sekä oppilaan perheen, että valinnan kohteena olevan koulun oppilasalueen keskimääräiseen sosioekonomiseen ja etniseen taustaan (Bernelius 2013; Kosunen 2016). Kyseisen huomion johdosta kouluvalintojen voidaan olettaa voimistavan koulujen välistä eriytymistä myös Suomessa ja sen suurimmassa kaupungissa Helsingissä.

4.1. Koulujen segregatio ja kouluvalinnat Helsingissä

Kansainvälisen mittapuun mukaan Helsingin kouluja voidaan toistaiseksi pitää melko tasalaatuisina ja koulujärjestelmä mielletään yhä tasa-arvoiseksi (Seppänen et al. 2015; Helsingin kaupungin tarkastusvirasto 2019). Helsingissä haasteita koulujen toiminnalle on kuitenkin viime vuosina asettanut kaupungin alueellisen segregatian voimistuminen, jolla on ollut merkittäviä vaikutuksia myös koulujen oppilasalueiden väestöpohjien sosiaaliseen eriytymiseen. Koulujen toimintaympäristöt ovatkin olleet 1990-luvun puolivälistä lähtien osana eriytymiskehitystä siten, että kaupungin rakenteellisen eriytymisen seurauksena myös oppilasalueiden välillä on havaittavissa kasvavia eroja.

Helsingissä kaupungin segregatian voimistumisen on osoittanut esimerkiksi Vaattovaara (1998, 2011), joka on tutkimuksissaan havainnut merkkejä joidenkin naapurustojen kiihtyvästä sosioekonomisesta ja etnisestä eriytymisestä. Myös Vilkanen (2011) mukaan Helsingin maahanmuuttajakeskittymät ovat tihentyneet 2000-luvun aikana, ja viime vuosien eriytyminen on ollut merkittäväntä alueiden vieraskielisen väestön osuudessa. Tämä voi osaltaan asettaa haasteita joidenkin alueiden koulujen toiminnalle, sillä aiemman tutkimusnäytön perusteella kouluvalinnoilla perheet pyrkivät torjumaan niitä kouluja, joiden oppilasalueen väestö on etnisesti kirjavaa (Boterman 2013; van Zanten 2003; Musset 2012; Ladd & Fiske 2001; Söderström & Uusitalo 2010; Östh et al. 2013).

Segregaatioprosessi on syventänyt koulujen välisiä eroja myös Helsingissä, ja koulutuksellisen huono – ja hyväosaisuuden on havaittu kasautuvan entistä selvemmin tiettyjen koulujen toimintaympäristöihin (Bernelius 2013). Koulujen erot saattavat puolestaan edelleen vaikuttaa koulutusmotiveituneiden lapsiperheiden muuttopäätöksiin sekä koulujen maineeseen. Muuttopäätökset heijastuvat alueiden väestörakenteeseen ja vaikuttavat siten koulujen oppilaspohjaan sekä koululaisten osaamiseen ja asenteisiin. Asuinpaikalla on osoitettu olevan merkitystä suomalaisperheiden tekemiin

kouluvalintoihin ja koulujen välinen eriytymiskehitys voidaan yhdistää osaksi naapurustojen segregoitumista myös Helsingissä. Helsinkiläisten lapsiperheiden muuttopäätöksiä tutkineet Bernelius ja Vilkama (2019) ovat osoittaneet, että etenkin pikkulapsiperheiden muuttokäyttäytymisellä on selvä yhteys koulujen oppilasalueiden väestörakenteeseen tavalla, joka syventää koulujen lähtökohtaisia eroja entisestään. Berneliuksen (2013) mukaan kouluvalinnat kytkeytyvätkin osaksi niin alueellista segregaatiota kuin koulujen maine-erojen kasvua (kuva 2).

Helsingin metropolialueen koulujen välisten erojen on osoitettu kasvaneen jatkuvasti läpi 2000-luvun (Kuusela 2010), mutta kansainvälisellä tasolla suomalaiskoulujen eriytymistä voidaan yhä pitää voimakkuudeltaan pienenä (Sulkunen et al. 2010; OECD 2012). Bernelius (2013) on kuitenkin havainnut Helsingin koulujen olevan itse kaupunkia eriytyneempiä, ja esimerkiksi vieraskielisten oppilaiden osuudet vaihtelevat koulujen välillä huomattavasti enemmän kuin oppilasalueiden välillä. Suomalaiskaupungit on perinteisesti mielletty vain lievästi segregoituneiksi, jonka lisäksi koulutuspolitiikassa on luotettu koulujen tasaiseen laatuun asuinalueesta riippumatta. Suomen tapauksessa onkin arveltu, etteivät kouluvalinnat ole oloissamme kouluja eriyttävä mekanismi, vaan valinnanmahdollisuuden ensisijainen merkitys on liitetty oppilaiden erikoistumisen tukemiseen ja paikallisen palvelutarjonnan parantamiseen (Seppänen & Rinne 2015). Kouluvalinnat on pitkälti nähty lisäävän koululaisten monipuolista erikoistumista, jonka ei sinänsä ole oletettu kasvattavan koulujen välisiä eroja tai mahdollisia muutoksia koulujen oppilaspohjassa (Poikolainen 2012; Varjo & Kalalahti 2012).

Tästä huolimatta Helsinkiä koskevat tarkastelut ovat osoittaneet valintojen eriyttävän oppimistuloksia myös Suomessa (Bernelius 2013). Ilmiön on havaittu korostuvan erityisesti heikompia ja parhaimpia oppimistuloksia saavissa kouluissa, jonka takia kouluvalintojen vaikutukset näkyvät juuri koulujen ääripäiden loitontumisena toisistaan. Valinnat eriyttävät koulujen oppimistuloksia, sillä perheet suuntaavat erityisesti niihin kouluihin, joiden oppimistulokset ovat omaa lähikoulua korkeampia. Berneliuksen (2013) Helsinkiä koskevan aineiston mukaan lähes kaksi kolmannesta muuhun kuin lähikouluunsa menijöistä valitsi koulun, jonka lähtökohtaiset oppimistulokset olivat oman lähikoulun tuloksia parempia. Bernelius on selittänyt ilmiötä oppilaiden valikoitumisena eri kouluihin lähtökohtaisen osaamistasonsa mukaisesti, eikä erojen siten voida tulkita johtuvan valitun koulun tuomasta vaikutuksesta tai lähikoulua paremmasta opetuksesta. Kouluvalintojen seurauksena voidaan havaita usein jo valmiiksi heikompia

tuloksia saavien koulujen menettävän hyviä tuloksia saavia oppilaita muihin kouluihin, kun vastaavasti suosituimpien koulujen tulokset paranevat kouluvalintojen myötä entisestään. Tästä syystä perheiden tekemien kouluvalintojen on esitetty kärjistävän eroja koulujen oppilaspohjassa ja oppimistuloksissa myös suomalaisten kaupunkikoulujen kontekstissa (Bernelius 2013; Kosunen 2016).

Hyvinvoivan kantaväestön lasten pakeneminen ongelmalliseksi koetuista kouluista sekä virta kohti asemaltaan hyväosaisia kouluja on monien aiempien tutkimusten mukaan koettu ongelmalliseksi koulujen tasa-arvoisen kehityksen kannalta (Ball 2003; Johnston et al. 2006; Schindler Rangvid 2007). Koulujen eriytyminen kytkeytyy edelleen kaupunkien kehitykseen, ja hyväosaisten sekä koulutusmotivoituneiden perheiden paine tehdä kouluvalintoja voi syventää jo olemassa olevia sosiaalisia jakoja sekä alueellisia eroja. Erojen kasvua on havaittavissa niin ikään suomalaisissa kaupungeissa (Bernelius 2013; Seppänen et al. 2015), jonka takia kouluvalinnoista seuraavaa hyvinvoinnin jakolinjojen mahdollista kiihdyttämistä tulisi tutkia entistä tarkemmin myös Helsingissä. Vaikka globaalissa mittakaavassa suomalainen yhteiskunta toimii yhä pienten sosiaalisten etäisyyksien ja vähäisen eriytymisen puitteissa, viime vuosikymmeninä koettu kaupunkisegregaation voimistuminen asettaa uudenlaisia haasteita helsinkiläiskoulujen toiminnalle. Mikäli vanhemmat kokevat voimakasta painetta kaupungin tiettyjen koulujen karttamiseen, alueellisen eriytymisen kehän voidaan katsoa olevan valmis.

Suomessa kouluvalintojen mahdollisuudella on haluttu ensisijaisesti turvata oppilaiden oikeus valita erilaisia opetuspainotuksia asuinpaikastaan riippumatta (Varjo & Kalalahti 2011). Aiemman tutkimusnäytön perusteella vapailla kouluvalinnoilla on kuitenkin ollut taipumus kasvattaa koulujen ja asuinalueiden välisiä eroja myös suomalaiskaupungeissa. Koulujen eriytymisen pohja on sosioekonomisesti ja etnisesti eriytyneessä kaupungissa, ja kouluvalintojen on osoitettu toistaiseksi syventävän näitä aluekohtaisia eroja edelleen (Bernelius 2013). Siksi helsinkiläisperheiden tekemien kouluvalintojen sekä oppilasvirtojen tuntemus on tasa-arvoisen kaupunkikehityksen kannalta merkittävässä roolissa.

4.2. Kaupunginosien paikalliset koulumarkkinat Helsingissä

Helsingin kaupunginosatasolla paikallisesti operoiviin koulumarkkinoihin on toistaiseksi kiinnitetty jokseenkin vähän huomiota, jonka takia tämä tutkimus on keskittynyt tarkastelemaan koko kaupungin laajuisten koulumarkkinoiden sijaan vain Pohjois- ja Koillis-Helsingissä tehtyjä kouluvalintoja. Toinen syy valittuun rajaukseen löytyy kuitenkin aiemmasta helsinkiläisiä koulumarkkinoita käsittelevästä tutkimuskirjallisuudesta ja niistä havainnoista, jotka ovat osoittaneet kouluvalintojen muokkaavan koulujen toimintaympäristöjä kaupunginosien paikallisella tasolla. Esimerkiksi Bernelius (2013) ja Kosunen (2016) ovat tuoneet tutkimuksissaan esiin viitteitä siitä, että rajatunmat ja pienemmät koulumarkkinat kaupungin sisällä saattavat olla merkittävässä asemassa myös suomalaiskaupungeissa, mutta ilmiötä ei ole aikaisemmin tutkittu kaupunginosatasolle tarkentaen.

Helsinkiä koskevat tutkimukset ovat osoittaneet, että jotkut koulut saattavat toimia niin sanottuina paikallisina magneetteina suhteessa lähialueidensa kouluihin, vaikka niiden asema koko kaupungin laajuudessa ei olisi erityinen (Bernelius 2013). Naapurikoulun suosio suhteessa toiseen lähellä sijaitsevaan kouluun voi kuitenkin aiheuttaa koulujen eriytymistä koko kaupungin lisäksi myös kaupunginosatasolla. Tällöin pienemmillä aluetasoilla tapahtuva erojen kasvu näkyy paikallisesti heikompien koulujen torjumisessa ja lähellä toisiaan sijaitsevien koulujen suhteellisessa eriytymisessä. Myös suomalaiskaupunkien tapauksessa on havaittu, etteivät vanhemmat aina etsi koulua toisista kaupunginosista, vaan pyrkivät valitsemaan omalta lähialueeltaan sopivimmaksi kokemansa koulun (Seppänen et al. 2015; Kosunen 2016). Koulut voidaan siis asettaa hierarkkiseen järjestykseen myös kaupungin paikallistasoilla, ja perheiden kouluvalinnat ohjautuvat usein paikallisten koulujen toiminnan ja maine-erojen mukaisesti.

Huolimatta siitä, että koulun sijaintialueen hyväosaisuuden on havaittu vaikuttavan koulun suosioon Helsingissä, hyviä tuloksia saavia kouluja on mahdollista löytää myös kaupungin sosioekonomisesti heikommiksi luokitelluilta alueilta. Esimerkiksi Bernelius (2009) on tutkimuksissaan havainnut kouluihin kohdistettujen ja taitavasti toteutettujen lisäpanosten vähentäneen sosioekonomisesti haastavilla alueilla sijaitsevien koulujen torjuntaa kouluvalinnoissa, ja näissä naapurustoissa on onnistuttu ylläpitämään suosittuja kouluja. Tämän lisäksi Helsingissä on nähtävissä merkkejä siitä, etteivät kouluvalinnat suuntaa vain huono-osaisilta alueilta hyväosaisten naapurustojen kouluihin.

Kouluvalintoja tehdäänkin myös keskimääräisiä tuloksia saavista kouluista toisiin (Bernelius 2013), ja koulujen suosion taustalla voidaan siten nähdä vaikuttavan useita tekijöitä. Niin kotimaisen kuin kansainvälisen tutkimusnäytön perusteella näitä koulun suosioon vaikuttavia vetovoimatekijöitä ovat ennen kaikkea koulun opetustarjonta ja maine, mahdollisuus vastaanottaa oppilaita oman oppilasalueen ulkopuolelta sekä hyvä liikenteellinen sijainti (Seppänen 2006; Kosunen & Seppänen 2015; Teske et al. 2009; Bunar & Ambrose 2016).

Jotta Helsingin kaupunginosien paikallisista koulumarkkinoiden toiminnasta saataisiin lisää tietoa, on tässä tutkimuksessa näkökulma siirretty edellä esitettyjen havaintojen tarkentamiseen valitulla tutkimusalueella. Tässä tutkimuksessa paikallisilla koulumarkkinoilla tarkoitetaan ennen kaikkea Helsingin kahden suurpiirin ja näiden alueiden sisään sijoittuvien kaupunginosien koulumarkkinoita, joiden dynamiikka saattaa poiketa koko kaupungin kattavasta tarkastelusta. Seuraavaksi siirrytäänkin tarkastelemaan lähemmin sitä, millä tavoin valittua tutkimusaluetta on tässä työssä tutkittu, minkälaista aineistoa tutkimuksessa on hyödynnetty ja minkälaisia havaintoja Pohjois- ja Koillis-Helsingin paikallisista koulumarkkinoista voidaan tehdä.

5. Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksessa keskityttiin tarkastelemaan Pohjois- ja Koillis-Helsingin paikallisia kouluvalintamarkkinoita tilastollisin menetelmin. Perheiden tekemiä kouluvalintoja ja niiden suuntaa tutkittiin vertailemalla tutkimusalueella asuvien oppilaiden osoitetietoja sekä tietoa heidän käymästään yläkoulusta. Tämän lisäksi tarkasteltiin aluekohtaisia sosioekonomisia tunnuslukuja, joita verrattiin tutkimusalueella tehtyjen kouluvalintojen virtojen suuntaan. Tarkastelun alueellisena yksikkönä käytettiin oppilasaluetta, eli sitä aluetta, jolla asuville oppilaille alueen koulu on hallinnollisesti oma lähikoulu. Jokaisella tutkimusalueella sijaitsevalla yläkoululla on oma oppilasalueensa, jolta se ensisijaisesti kerää oppilaansa.

5.1. Aineisto ja otanta

Tutkimuksessa hyödynnettiin MetrOP-hankkeen (2010-2013) aikana kerättyä aineistoa, joka käsitti laajan Helsingin seudun peruskoululaisille suunnatun kyselytutkimuksen. MetrOP-hankkeen ensisijaisena tavoitteena on ollut monitieteisen tutkimuksen avulla selvittää alueellisen eriytymiskehityksen tuomia vaikutuksia lasten ja nuorten hyvinvointiin, ja sen tutkimusalue sisälsi yhteensä 11 Helsingin metropolialueeseen kuuluvaa kuntaa. Tässä työssä tarkasteluun valittiin vain Pohjois- ja Koillis-Helsingissä sijaitsevat suomenkieliset yläkoulut ja näitä yläkouluja käyvät oppilaat. Ruotsinkieliset yläkoulut jätettiin tämän tutkimuksen ulkopuolelle, sillä suomen- ja ruotsinkielisille kouluille on Helsingissä määritelty omat oppilasalueensa.

Erään tutkimusalueen suomenkielisen yläkoulua käyneiden oppilaiden vastauksia ei löydetty aineistosta, jonka takia kyseinen koulu jätettiin tutkimuksen ulkopuolelle. Myöskään koulun oppilasalueelta tehtyjä kouluvalintoja muihin tutkimusalueen yläkouluihin ei huomioitu selkeyden vuoksi. Rajausta ei kuitenkaan juuri vaikuttanut työssä esitettyihin tuloksiin, sillä kyseisen koulun oppilasalueella asuvista aineistossa olevista oppilaista vain muutama oli kouluvalintojen kautta hakeutunut johonkin toiseen tutkimusalueella sijaitsevaan yläkouluun.

Tuloksissa ei myöskään huomionut niitä Pohjois- ja Koillis-Helsingin suurpiireissä asuvia oppilaita, jotka olivat kouluvalintojen kautta hakeutuneet tutkimusalueen ulkopuolella sijaitseviin kouluihin. Näiden oppilaiden huomioiminen olisi voinut ennestään muuttaa käsitystä siitä, mitkä yläkoulut menettivät enemmän oman oppilasalueensa oppilaita suhteessa muihin lähialueen kouluihin. Vaikka tutkimusalueen ulkopuolella tehtyjen kouluvalintojen huomioiminen olisikin saattanut muuttaa hieman käsitystä tutkimusalueen koulujen suosioista, tämän tutkimuksen puitteissa kyseiset oppilaat päätettiin jättää pois tarkastelusta. Kaiken kaikkiaan tässä tutkimuksessa käytetty otanta rajautui täten yhteensä 12 yläkouluun Pohjois- ja Koillis-Helsingissä. Näitä yläkouluja käyviä ja tutkimusalueella asuvia oppilaita voitiin löytää MetrOP-kyselyaineistosta yhteensä 794.

Huomioitava on, että tässä tutkimuksessa on käytetty vain edellä esitettyä MetrOP-aineistosta saatua otantaa, eikä kaikkia alueella tehtyjä kouluvalintoja voitu täten havaita. Tämän tutkimuksen yhteydessä kouluja tarkasteltiin siis aineistossa olevien oppilaiden kautta, jonka takia todelliset kouluvalintoja tehneiden oppilaiden osuudet voivat hieman poiketa tässä työssä esitetyistä tuloksista. Tutkimuksessa käytettyä aineistoa sekä koulukohtaisia otantoja voidaan kuitenkin pitää luotettavina, jonka takia myös tässä tutkimuksessa saatuja tuloksia voidaan pitää melko todenmukaisina.

5.2. Tutkimuksessa käytetyt menetelmät

Tutkimuksessa käytettiin hyväksi MetrOP-hankeen kyselyaineistosta saatuja oppilaiden osoitetietoja, joiden kautta voitiin tarkastella kouluvalintojen virtoja tutkimusalueella. Kyselyssä oppilaat olivat ilmoittaneet missä kaupunginosassa asuivat sekä oman kotiosoitteen mukaisen postinumeronsa, joiden myötä voitiin päätellä kunkin vastaajan oppilasalueen mukainen lähikoulu. Tietoa oppilaiden kotiosoitteen mukaisesta lähikoulusta verrattiin tietoon siitä, mitä yläkoulua oppilas oikeasti kävi. Jotta voitiin tarkastella, kuinka suuri osuus kunkin oppilasalueen oppilaista oli tehnyt kouluvalinnan, kaikki kyselyyn vastanneet oppilaat sijoitettiin analysointivaiheessa oman kotiosoitteen mukaiseen lähikouluunsa. Tämän jälkeen jokaisen tutkimusalueella sijaitsevan koulun kohdalla tilastoitiin, kuinka suuri osuus näistä oppilaista jäi omaan lähikouluunsa ja kuinka suuri osuus valitsi oman oppilasalueen ulkopuolisen yläkoulun.

Tutkimusalueella sijaitsevien yläkoulujen suosion lisäksi tarkasteltiin sitä, minne kouluvalinnat suuntautuivat kultakin oppilasalueelta. Kunkin koulun kohdalla käytiin läpi ne oppilaat, jotka olivat valinneet muun kuin oman oppilasalueen mukaisen lähikoulun, ja valintojen suunnat tilastoitiin. Lopputuloksena voitiin siis havainnoida, minne mahdolliset kouluvalinnat suuntautuivat kultakin oppilasalueelta ja oliko tutkimusalueella tunnistettavissa selkeitä kouluvalintojen virtoja tietyiltä alueilta toisille.

Oppilaiden ilmoittamia asuin -ja postinumerotietoja voidaan pitää riittävän tarkkoina lähteinä havainnoimaan sitä, onko oppilas siirtynyt oman kotiosoitteen mukaiseen yläkouluun vai onko hän valinnut koulut joltakin toiselta oppilasalueelta. Postinumerotietoja on myös käytetty aiemmassa kouluvalintoja koskevassa tutkimuksessa (esim. Parson et al. 2010; Taylor 2001), jonka takia tässä tutkimuksessa hyödynnettyä menetelmää voidaan pitää luotettavana. Tutkimuksessa käytetty menetelmä ei kuitenkaan anna täysin tarkkaa tietoa kaikista alueella tehdyistä kouluvalinnoista, sillä kaikki oppilaat eivät olleet ilmoittaneet kyselyssä mitään asuinpaikkaansa liittyviä tietoja. Näissä tapauksissa oppilaan asuintiedot merkittiin epäselviksi ja jätettiin tarkasteluissa huomiotta.

Sellaisissa tapauksissa, jossa oppilaan ilmoittama postinumero saattoi kuulua kahden eri koulun oppilasalueeseen, oppilaan kotiosoitteen mukainen yläkoulu pääteltiin sen mukaan, mitä alakoulua oppilas oli käynyt. Oppilaan käymä alakoulua voidaan tässä yhteydessä pitää riittävän tarkkana tietona siitä, mihin yläkouluun oppilaan tulisi siirtyä lähikouluperiaatteen mukaisesti. Vaikka aineistoa sekä tässä tutkimuksessa esitettyjä tuloksia voidaan täten pitää luotettavina, pienet heilahdukset tulososion luvuissa ovat mahdollisia. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että epäselvien vastausten määrä vaihteli kouluittain. Lisäksi joissakin yksittäisissä vastauksissa oppilaan antamat osoitetiedot kirjattiin tutkijan oman tulkinnan mukaan. Kaiken kaikkiaan epäselviä vastauksia oli kuitenkin hyvin pieni osuus kaikista aineistosta saaduista vastauksista, jonka takia virhemarginaalia ei voida pitää merkittävän suurena.

Lopuksi näkemystä Pohjois- ja Koillis-Helsingin paikallisista koulumarkkinoista ja kouluvalintojen suunnasta syvennettiin tarkastelemalla alueiden sosioekonomisia indikaattoreita. Aineistona tarkastelussa käytettiin Tilastokeskuksen ruututietokantaa (250 x 250), josta voitiin poimia aluekohtaiset tiedot aikuisväestön koulutustasosta, työllisyydestä ja tulotasosta. Sosioekonomisia indikaattoreita tarkasteltiin

oppilasalueittain, ja kullekin alueella laskettiin keskeiset koulutustasoa, työttömyyttä sekä keskituloja käsittelevät keskiarvot. Analyysin tavoitteena oli havainnoida sitä, vaikuttavatko alueen sosioekonomiset piirteet kouluvalintojen suuntaan ja joidenkin yläkoulujen suosioon tai hylkimiseen tutkimusalueella. Lisäksi analyysin tarkoituksena oli tunnistaa oppilasalueiden mukaisten sosioekonomisten muuttujien mahdollista vaikutusta paikallisten koulumarkkinoiden muodostumiselle ja koulujen hierarkkiselle järjestymiselle Pohjois- ja Koillis-Helsingissä.

6. Tulokset

Tulokset esitetään kolmessa osassa, joista ensimmäisessä tarkastellaan kouluvalintoja tehneiden oppilaiden määrää ja osuutta kullakin oppilasalueella. Toisessa alaluvussa puolestaan tutkitaan kouluvalintojen virtoja alueelta toiselle Pohjois- ja Koillis-Helsingissä. Kolmanneksi analysoidaan alueiden sosioekonomisten piirteiden yhteyttä kouluvalintojen yleisyyteen oppilasalueilla, jonka jälkeen tarkastellaan näiden muuttujien vaikutusta kouluvalintojen suuntaan tutkimusalueella.

Tauluuko 1. Vastausten lukumäärä kouluittain.

Koulu	Vastausten määrä
A	77
B	104
C	118
D	111
E	55
F	19
G	43
H	18
I	78
J	37
K	50
L	84
Yhteensä	794

MetrOP-tutkimuksessa saatujen vastausten perusteella voitiin poimia yhteensä 794 sellaista oppilasta, jotka asuivat kotiosoitteensa mukaan Pohjois- tai Koillis-Helsingissä ja kävivät jotakin alueen suomenkielistä yläkoulua. On hyvä huomioda, että yläkoulut tutkimusalueella ovat eri kokoisia, jonka takia myös otantojen koot vaihtelevat kouluittain. Otantaa voidaan tässä suhteessa pitää kuitenkin luotettavana sekä koulukohtaisia oppilasmääriä tarpeeksi suurina. Vastausten koulukohtainen

jakautuminen on kuvattu taulukossa 1. Vastauksista on karsittu ne oppilaat, jotka eivät asuneet Pohjois- tai Koillis-Helsingissä, sekä ne oppilaat, joiden antamat osoite- tai taustatiedot olivat epäselviä.

Kouluja käsitellään anonymisti, jonka tarkoituksena on välttää yksittäisten koulujen tunnistamisen mahdollisuutta. Tällä haluttiin ennen kaikkea ehkäistä joidenkin koulujen leimautumista, joka voisi lisätä entisestään koulujen välistä eriytymistä sekä heikentää sosioekonomisesti heikommiksi luokiteltujen alueiden koulujen mainetta.

6.1. Kouluvalinnat Pohjois- ja Koillis-Helsingissä

Käymällä läpi Pohjois- ja Koillis-Helsingissä yläkoulua käyvien oppilaiden osoitetietoja voitiin selvittää tutkimusalueella tehtyjen kouluvalintojen määrä ja suunta. Tuloksia tarkasteltiin koulujen oppilasalueiden mukaan, jolloin saatiin selville missä tutkimusalueen yläkouluista kouluvalintoja tehtiin eniten ja mitkä koulut näyttäytyivät aineiston perusteella suosituimmilta paikallisten perheiden keskuudessa. Aluksi tarkasteltiin sitä, missä oma lähikoulu valittiin todennäköisimmin ja missä kouluvalinta pois omalta kotisosoitteen mukaiselta yläkoululta oli yleisempää.

Koulujen vetovoimaisuutta voidaan seurata esimerkiksi lähikouluprosentilla, joka kuvaa sitä, kuinka suuri osa alueen oppilaista valitsee lähikoulunsa, eli oman asuinalueensa oppilasalueen koulun (Helsingin kaupungin arviointikertomus 2016). Esimerkiksi vuonna 2012 koko Helsingin alueella lähikouluprosentti oli keskimäärin 76,1, vaikkakin lähikouluprosentti vaihteli kaupungin sisällä 46,3 ja 100,0 välillä (Helsingin kaupunki 2017). Lähikouluprosenttia käytettiin myös tässä tutkimuksessa havainnoimaan oman lähikoulun suosiota tutkimusalueen eri kaupunginosissa. Tämän avulla saatiin selville oppilasalueiden väliset eroavaisuudet oman lähikoulun suosiossa, sekä näiden erojen voimakkuus tutkimusalueella.

Lähikouluprosentin selvittämiseksi jokainen aineistossa oleva oppilas palautettiin keinoitekoisesti siihen yläkouluun, joka kotiosoitetietojen mukaisesti oli hänen lähikoulunsa. Kun kaikki oppilaat oli keinoitekoisesti allokoitu oman oppilasalueensa yläkouluun, voitiin laskea, kuinka suuri osuus oppilaista oli valinnut oman lähikoulunsa ja kuinka monen voitiin tämän tarkastelutavan perusteella olettaa tehneen kouluvalintoja pois omasta lähikoulustaan. Aineistosta saatujen tulosten mukaan lähikouluprosentti

Pohjois- ja Koillis-Helsingin yläkouluissa oli yli koko kaupungin vuoden 2012 keskiarvon kaikissa paitsi kolmessa yläkoulussa (taulukko 2). Pohjois- ja Koillis-Helsingin oppilaiden osallistumista oman oppilasalueensa koulun opetukseen voidaankin pitää tämän vuoksi melko hyvänä, ja esimerkiksi viidessä koulussa kahdestatoista lähikouluprosentti oli aineiston perusteella yli 90. Tästä huolimatta lähikouluprosentti vaihteli tutkimusalueella merkittävästi kouluittain siten, että tutkimusalueen lähikouluprosentin minimiarvoksi saatiin 66,0 ja maksimiarvoksi 99,1.

Taulukko 2. Lähikouluprosentti sekä kouluvalintoja tehneiden oppilaiden osuus Pohjois- ja Koillis-Helsingin yläkouluissa.

Koulu	Lähikouluprosentti	Kouluvalinta pois omasta lähikoulusta (%)
A	72,7	27,3
B	95,3	4,7
C	99,1	0,9
D	92,7	7,3
E	97,8	2,2
F	81,8	18,2
G	66,0	34,0
H	88,2	11,8
I	86,9	13,1
J	90,5	9,5
K	75,5	24,5
L	88,0	12,0
Tutkimusalueen keskiarvo	86,2	13,8
Helsingin keskiarvo(2012)	76,1	23,9

Ne aineistossa olevista oppilaista, jotka eivät valinneet omaa lähikouluun, siirtyivät kouluvalintojen kautta muiden oppilasalueiden kouluihin. Edellä esitettyjä koulukohtaisia lähikouluprosentteja tarkasteltaessa voitiinkin myös selvittää kunkin koulun kohdalla se prosenttiosuus oppilaista, joka oli tehnyt kouluvalintoja pois omasta lähikoulusta. Koulukohtaisten lähikouluprosenttien mukaisesti tutkimusalueen koulut erosivat merkittävästi toisistaan siinä, kuinka suuri osuus kunkin koulun aineistossa olevista oppilaista oli hakeutunut muualle kuin omaan lähikouluun. Kouluvalintojen osuus pois omasta lähikoulusta vaihteli 0,9 prosentin ja 34,0 prosentin välillä (taulukko 2), jota voidaan jälleen pitää merkittävänä erona.

Erityisesti kolmesta tutkimusalueen koulusta hakeuduttiin kouluvalintojen kautta muiden oppilasalueiden kouluihin: näissä kouluissa kouluvalintoja tehneiden osuus oli aineiston perusteella laskettuna yli 20 %. Sen sijaan kolmesta tutkimusalueen kouluista ei juuri hakeuduttu muiden oppilasalueiden kouluihin ja kyseisten koulujen oppilasalueilla kouluvalintoja tehneiden osuus oli alle 5 %. Erot oman lähikoulun suosiossa olivat täten merkittäviä, ja osa kouluista voitiin todeta selkeästi houkuttelevimmiksi paikallisten perheiden keskuudessa suhteessa toisiin tutkimusalueen kouluihin.

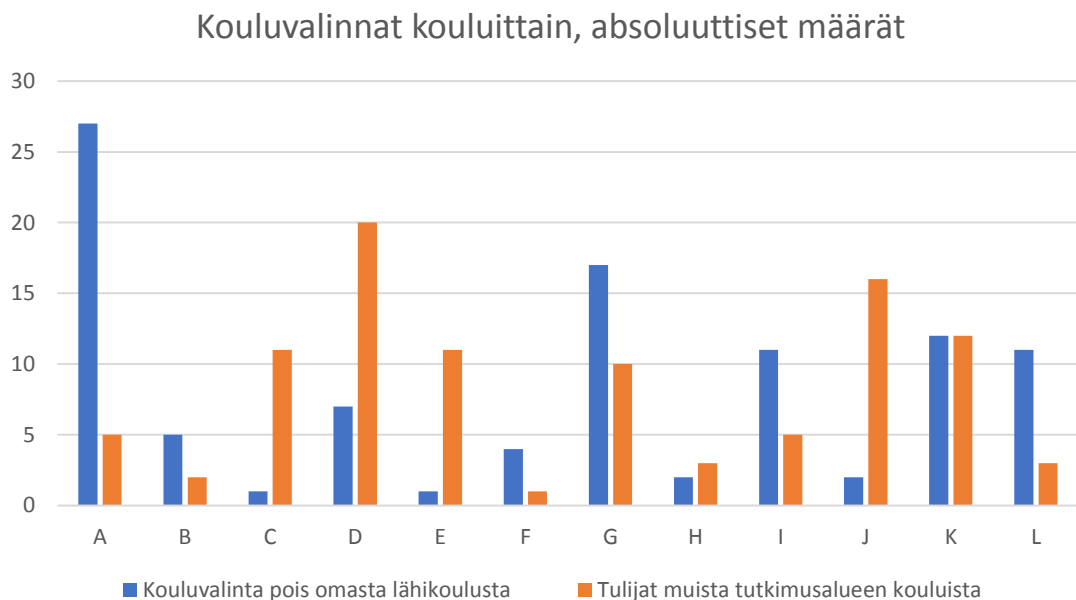
Omasta lähikoulusta pois hakeutuneiden oppilaiden osuuden lisäksi tarkasteltiin kouluittain myös muista tutkimusalueen kouluista tulleiden oppilaiden määrää (kuva 4). Kunkin koulun aineistossa olevien oppilaiden vastausten perusteella voitiin laskea, kuinka moni oppilas ei asunut koulun oppilasalueella ja oli täten kouluvalintojen kautta hakeutunut yläkouluun joltakin muulta alueelta. Lopuksi laskettiin, kuinka suuri osuus kunkin koulun oppilaista oli tullut kouluun muualta. Tulokset on esitetty kuvassa 5. Analyysin avulla voitiin tutkia sitä, mikä oli eri yläkoulujen suosio oman oppilasalueen lisäksi koko tutkimusalueella. Tarkoituksena oli ennen kaikkia tarkastella, voitiinko niin sanottuja paikallisia magneetteja havaita Pohjois- ja Koillis-Helsingin yläkoulujen joukossa ja missä nämä koulut sijaitsivat. Tulosten perusteella osa yläkouluista veti määrällisesti paljon oppilaita muiden koulujen oppilasalueilta, kun taas muutama tutkimusalueella sijaitsevaan kouluun ei juuri tultu oman oppilasalueen ulkopuolelta. Havainnot koulujen jaosta vetovoimaisiin ja epäsuosituimpiin paljasti täten tutkimusalueen yläkoulujen toimivan epätasaisilla koulumarkkinoilla, ja toiset alueen yläkouluista olivat selkeästi vetovoimaisempia kuin toiset.

Kun tarkasteltiin kouluvalintojen absoluuttisia määriä, Pohjois- ja Koillis-Helsingissä suosituimmiksi kouluiksi koko tutkimusalueen oppilasvirrat huomioiden muotoutuivat usein ne koulut, jotka olivat aineiston perusteella laskettuna suosittuja myös oman oppilasalueensa oppilaiden keskuudessa ja joissa oli korkea lähikouluprosentti. Näistä kouluista ei juuri hakeuduttu muiden oppilasalueiden kouluihin, jonka lisäksi niihin hakeuduttiin myös muilta alueilta. Korkean lähikouluprosentin saaneet yläkoulut olivat siis usein suosittuja myös silloin, kun koko tutkimusalue huomioitiin – niitä voitiinkin pitää siten voittajina paikallisina koulumarkkinoilla.

Poikkeuksena oli kuitenkin eräs Koillis-Helsingissä sijaitseva yläkoulu (koulu B), jossa lähikouluprosentti aineiston perusteella laskettuna oli 95,3, mutta jonne ei

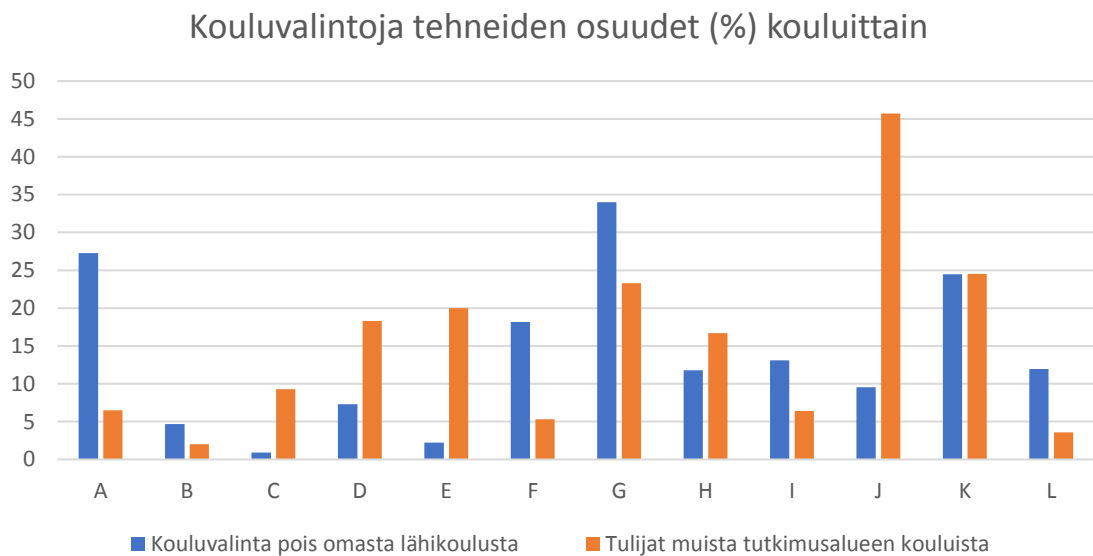
kouluvalintojen kautta juuri hakeuduttu muilta oppilasalueilta. Kyseisessä koulussa kouluvalinnat eivät siis vaikuttaneet vahvasti oppilaiden liikkuvuuteen, ja lähes kaikki oppilaat tulivat koulun omalta oppilasalueelta. Yläkoulu B:n tapauksessa voidaan arvella, että syrjäisempi sijainti on saattanut vaikuttaa koulun suhteelliseen epäsuosioon muualla asuvien perheiden keskuudessa. Kyseiseen kouluun ei kuitenkaan hakeuduttu merkittävässä määrin edes lähikaupunginosista, joissa oman koulun lähikouluprosentti oli selkeästi yläkoulu B:tä heikompi. On myös mahdollista, että koulu on jostakin syystä oppilaspaikoiltaan niin tarkoin mitoitettu täyttyväksi oman alueen oppilaista, että koulussa ei ole tilaa hyväksyä oppilaita muilta alueilta. Tässä tutkimuksessa käytetyn aineiston perusteella tätä oletusta ei kuitenkaan voitu vahvistaa.

Kuva 4. Kouluvalintojen tehneiden määrä kouluittain sekä muilta oppilasalueilta tulleet oppilaat Pohjois- ja Koillis-Helsingin yläkouluissa.

Tutkimusalueen yläkoulujen ollessa oppilasmäärältään keskenään hyvin erikokoisia, pelkästään absoluuttisia lukuja vertaamalla ei kuitenkaan voida verrata kouluja ja niiden suosiota toisiinsa. Seuraavaksi tutkittiinkin sitä, kuinka suuri osuus kunkin yläkoulun aineistossa olevista oppilaista oli tullut kouluun joltakin toiselta Pohjois- tai Koillis-Helsingin oppilasalueelta. Tämän vertailun perusteella yläkoulut asettuivat edelliseen tarkasteluun verrattuna eri järjestykseen, ja koulujen suosiohierarkia muuttui hieman.

Erityisesti yläkoulu J erottui tätä näkökulmaa käyttäen selkeästi joukosta (kuva 5), ja lähes puolet kyseisen yläkoulun aineistossa olevista oppilaista oli tulosten mukaan hakeutunut sinne tutkimusalueen muilta oppilasalueilta. Yläkoulu J:n suosita voidaan osaltaan selittää painotetun opetuksen tarjonnalla sekä erikoistumislinjoilla. Kyseinen koulu oli vetänyt merkittävän määrän oppilaita myös tutkimusalueen ulkopuolisilta alueilta, jonka takia sitä voitiin pitää melko suosittuna paikallisten koulumarkkinoiden lisäksi koko Helsingin tasolla.

Kuva 5. Kouluvalintojen tehneiden osuudet kouluittain sekä muilta oppilasalueilta tulleet oppilaat Pohjois- ja Koillis-Helsingin yläkouluissa.

Suosittujen koulujen vastakohtana voitiin tulosten perusteella puolestaan havaita myös sellaisia yläkouluja, joita välteltiin selkeästi useammin. Erityisesti kouluissa A, F, G, I ja L lähtijöiden osuus oli aineiston perusteella suurempi kuin tulijoiden (kuva 5), jonka takia näitä kouluja ei tämän tarkastelutavan mukaan voitu pitää Pohjois- ja Koillis-Helsingin paikallisilla koulumarkkinoilla kovin vetovoimaisina. Huomionarvoista on kuitenkin se, että vaikka kyseiset koulut menettivät tulosten mukaan enemmän oman oppilasalueensa oppilaita kuin saivat muualta tulleita tilalle, huomattava osa kyseisten koulujen oppilasalueella asuvista oppilaista valitsi silti oman lähikoulunsa. Kouluissa F, I ja L lähikouluprosentti olikin yli 76 (taulukko 2), jota voidaan pitää melko hyvänä lukuna. Sen sijaan kouluissa A sekä G lähikouluprosentit olivat tutkimusalueen heikoimmat. Lisäksi erityisesti yläkoulussa A lähtijöiden ja tulijoiden erotus jäi huomattavaksi siten, että

koulun omalta oppilasalueelta lähdettiin selkeästi useammin muualle kuin muiden oppilasalueiden oppilaita vastaavasti hakeutui tilalle (kuva 5).

Kaikki tutkimusalueen koulut eivät myöskään olleet syrjittyjä koko tutkimusalueen kattavilla koulumarkkinoilla, vaikka merkittävä osa oman oppilasalueen aineistossa olevista oppilaista hakeutui kouluvalintojen kautta yläkouluun muualle. Nähtävissä olikin merkkejä siitä, että huolimatta koulun suhteellisesta epäsuosiosta omalla oppilasalueella, koulu saattoi olla yksi suosituimmista tarkasteltaessa muilta oppilasalueilta tulleiden oppilaiden määrää. Tällainen yläkoulu oli esimerkiksi koulu K, josta selkeästi hakeuduttiin kouluvalintojen kautta pois, mutta joka veti tasaisesti oppilaita muilta Pohjois- ja Koillis-Helsingin oppilasalueilta. Yläkoulu K:n lähikouluprosentti oli aineiston perusteella laskettuna tutkimusalueen kolmanneksi heikoin, vain 75,5, mutta tästä huolimatta kouluun tehtiin absoluuttisina määrinä mitattuna kolmanneksi eniten kouluvalintoja (kuva 4). Tulosten perusteella voitiin myös havaita, että yläkoulu K veti muilta oppilasalueilta tulevia oppilaita yhtä paljon kuin se menetti oman alueensa oppilaita (kuva 5).

Yläkoulu K:n tapauksessa koulun tutkimusalueen mittakaavassa heikompi lähikouluprosentti sekä toisaalta suhteellisen suosittu asema muualta tulleiden oppilaiden keskuudessa herättävätkin kysymyksiä siitä, miten kyseisen koulun asema paikallisilla koulumarkkinoilla on oikein rakentunut. Koulun suhteelliseen epäsuosioon on saattanut vaikuttaa esimerkiksi alueen sosioekonominen rakenne, jota käsitellään myöhemmin tässä luvussa. Toisaalta kyseisen koulun oppilasalueen ulkopuolelta tulevien oppilasvirtojen voidaan jälleen arvella johtuvan koulun tarjoamasta painotetusta opetuksesta, joka usein selittää koulun suosiota paikallisilla koulumarkkinoilla. Yläkoulu K:hon ei kuitenkaan suuntautunut selkeitä kouluvalintojen virtoja tietyistä naapurustoista, vaan se veti tasaisesti yksittäisiä oppilaita lähes kaikilta muilta Pohjois- ja Koillis-Helsingin alueilta. Tämä teki yläkoulu K:sta hieman poikkeavan muiden koulujen joukossa, ja koulun suosiota kasvattivat ennen kaikkea pienet yksittäisistä oppilaista koostuvat virrat.

Vaikka tässä tutkimuksessa keskityttiin Pohjois- ja Koillis-Helsingin paikallisiin koulumarkkinoihin, tutkimusalueen kouluihin tultiin aineiston perusteella myös muualta. Erityisesti kaksi tutkimusalueen yläkouluista (yläkoulut E ja J) vetivät oman lähialueensa lisäksi oppilaita koko Helsingin ja sen lähikuntien alueilta toimien näin ollen niin

sanottuina magneetteina koko Helsingin metropolialueen kontekstissa (taulukko 3). Toisessa kouluista oli tarjolla painotettua opetusta sekä erikoisluokkia, mikä saattoi osaltaan selittää suosiota koko kaupungin tasolla. Toisessa yläkoulussa ei puolestaan ollut erityisiä opetuksen painotuksia tai painotettuja luokkia, mutta kouluun oli mahdollista hakea vedoten sopiviin ainevalintoihin. Molemmat koulut olivat suosittuja myös Pohjois- ja Koillis-Helsingin paikallisilla koulumarkkinoilla, ja niihin hakeuduttiin kouluvalintojen kautta ympäri tutkimusaluetta. Lisäksi kyseiset yläkoulut olivat suosittuja omana lähikouluna: toisessa kouluista lähikouluprosentti oli aineiston perusteella 97,8 ja toisessa 90,5.

Taulukko 3. Pohjois- ja Koillis-Helsingissä asuvien oppilaiden tekemät kouluvalinnat sekä tutkimusalueen ulkopuolelta Pohjois- ja Koillis-Helsingin yläkouluihin tulleet oppilaat.

Koulu	Omalta oppilasalueelta tulleet	
	oppilaat sekä muut tutkimusalueelta tulleet oppilaat	Tutkimusalueen ulkopuolelta tulleet oppilaat
A	77	2
B	104	1
C	118	8
D	111	5
E	55	20
F	19	0
G	43	2
H	18	6
I	78	0
J	37	16
K	50	1
L	84	3
Yhteensä	794	64

Muiden tutkimusalueen yläkoulujen kohdalla selkeästi suurin osa aineistossa olevista oppilaista tuli kuitenkin joko koulun omalta oppilasalueelta tai muilta Pohjois- ja Koillis-Helsingin alueilta (taulukko 3). Kouluvalintoja tehtiin siis paljon juuri paikallisten koulumarkkinoiden sisällä ja suurin osa oppilaista siirtyi joko omaan lähikouluunsa tai muihin lähialueen yläkouluihin. Tulosten perusteella havaittiin joidenkin yläkoulujen suhteellisen suosion takana olevan ennen kaikkea lähialueilta tulevat oppilasvirrat, joita voitiin tunnistaa myös Pohjois- ja Koillis-Helsingin kontekstissa.

6.2. Kouluvalintojen suunnat tutkimusalueella

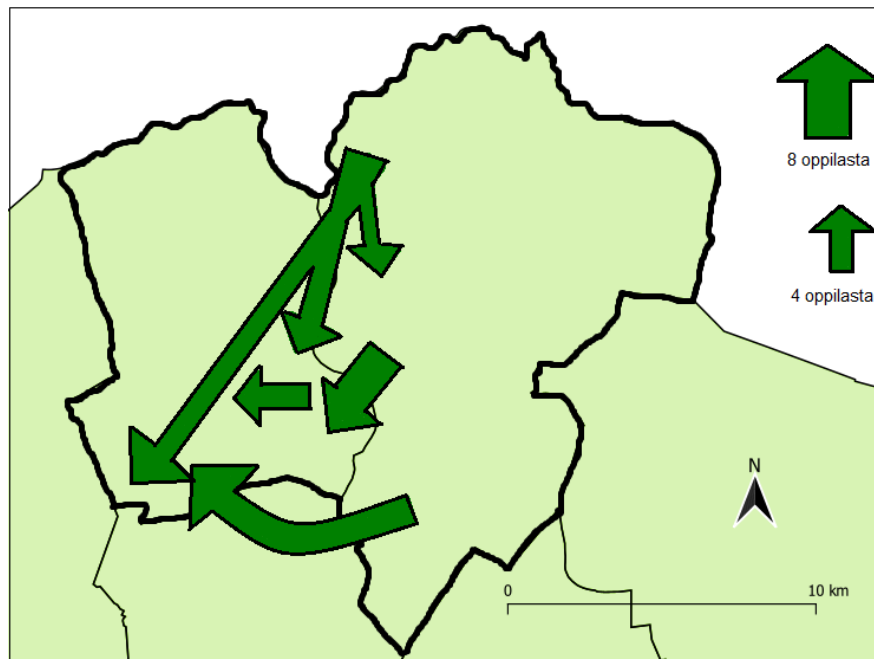
Lähikouluprosentin ja kouluvalintojen määrän lisäksi tarkasteltiin kouluvalintojen suuntaa ja tunnistettavia kouluvalintojen virtoja Pohjois- ja Koillis-Helsingin paikallisilla koulumarkkinoilla. Tulokset on havainnoitu kuvissa 6 ja 7, joissa kouluvalintojen suunnat on esitetty tutkimusaluetta kuvaavissa kartoissa. Tarkoituksena oli selvittää, erottuuko tutkimusalueella tehdyissä kouluvalinnoissa selkeitä liikehdintöjä alueelta toiselle ja millä tavoin nämä kouluvalintojen virrat muokkaavat Pohjois- ja Koillis-Helsingin paikallisten koulumarkkinoiden toimintaa.

Vaikka kouluvalintoja tehtiin tutkimusalueella yksilötasolla moneen eri suuntaan, aineiston perusteella voitiin tunnistaa joitakin selkeitä ja vahvoja kouluvalintojen virtojen alueelta toisella. Vahvoilla virroilla tarkoitetaan tämän tutkimuksen yhteydessä suhteellisen suurta ryhmää oppilasalueen aineistossa olevia oppilaita, joka oli siirtynyt kouluvalintojen kautta samasta lähikoulusta toisen oppilasalueen kouluun. Määrällisesti kouluvalintoja tehneiden oppilaiden ryhmän koko vaihteli tässä tarkastelussa 4-8 oppilaan välillä. Näiden oppilasmäärien katsottiin olevan suhteellisen suuri osuus kunkin koulun otannasta. Vahvojen kouluvalintojen virtojen suuntaa tutkimusalueella on esitetty kuvassa 6.

Keskeisten havaintojen perusteella kouluvalintoja tehtiin kaikilla oppilasalueilla usein erityisesti viereisiin kaupunginosiin ja niihin kouluihin, jotka sijaitsivat maantieteellisesti lähellä oppilaan kotia. Kauempana sijaitseviin kouluihin taas hakeuduttiin kaikki aineistosta havaitut kouluvalinnat huomioden selkeästi harvemmin, vaikkakin suosituimmat koulut vetivät oppilaita tasaisesti muilta Pohjois- ja Koillis-Helsingin oppilasalueilta.

Tulosten mukaan kouluvalinnat suuntautuivat erityisesti joiltakin Koillis-Helsingin naapurustoista Pohjois-Helsingissä sijaitseviin kouluihin, jotka olivat suosittuja myös omalla oppilasalueellaan. Merkittävimmät kouluvalintojen virrat kohdistuivatkin oppilaan lähtökoulusta riippumatta muutamiin tiettyihin pohjoishelsinkiläisiin yläkouluihin, jotka toimivat niin sanottuina magneettikouluina tutkimusalueella. Yhtenä selittävänä tekijänä kyseisten koulujen suosioon voidaan arvella olevan painotettu opetus, joka voi usein vetää oppilaita puoleensa pitkienkin matkojen päästä. Pohjois-Helsingin neljästä yläkoulusta kolmessa oli tarjolla painotettua opetusta ja kyseisiin kouluihin hakeuduttiin kouluvalintojen kautta ympäri tutkimusaluetta. Yhdessä Pohjois-Helsingin

yläkouluista ei puolestaan tarjottu erityispainotuksen opetusta, eikä kyseiseen kouluun myöskään kohdistunut selkeitä kouluvalintojen virtoja.

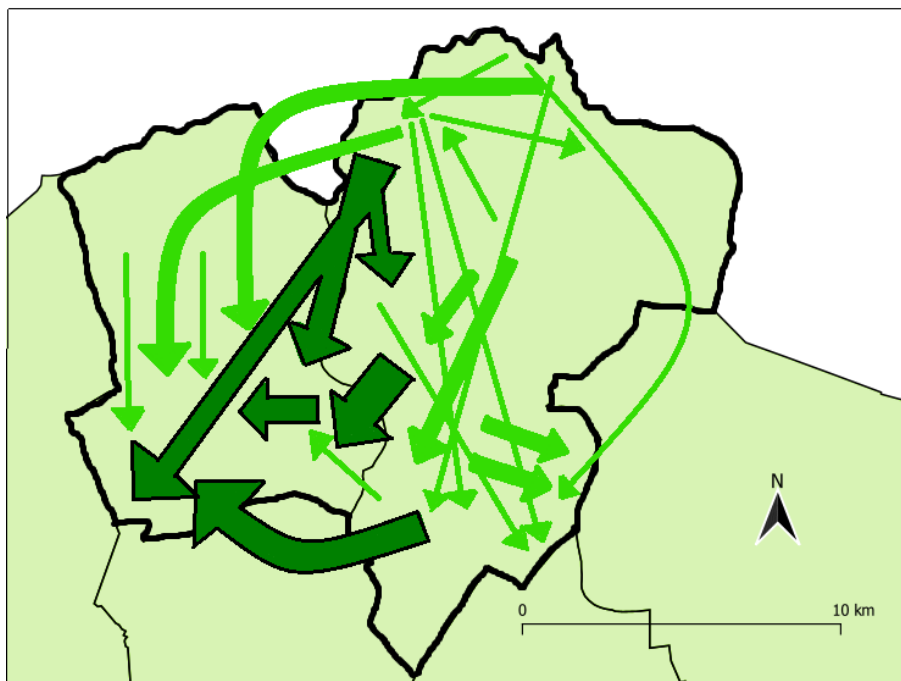
Kuva 6. Vahvimmat tunnistettavat kouluvalintojen virrat Pohjois- ja Koillis-Helsingissä.

Kaikki valinnat eivät kuitenkaan suuntautuneet Koillis-Helsingin kaupunginosista Pohjois-Helsingin kouluihin, vaan myös Koillis-Helsingissä sijaitseva muutama oppilasalueen ulkopuolelta tulevien oppilaiden keskuudessa suosittu yläkoulu. Kyseiset koulut vetivät tasaisesti oppilaita muilta Koillis-Helsingin oppilasalueilta, toimien näin paikallisina magneettikouluina. Merkillepantavaa oli kuitenkin se, ettei Pohjois-Helsingistä juuri hakeuduttu Koillis-Helsingin yläkouluihin, vaan Koillis-Helsingin suosituimmatkin yläkoulut keräsivät oppilaansa oman oppilasalueensa lisäksi juuri muilta Koillis-Helsingin oppilasalueilta sekä tutkimusalueen ulkopuolelta erityisesti Itä-Helsingistä.

Edellä esitetyt havainnot paljastavat Pohjois- ja Koillis-Helsingin paikallisista koulumarkkinoista ja tämän alueen sisällä tehtyjen kouluvalintojen suunnasta jotakin erittäin oleellista: suosituimmat koulut sijaitsivat Pohjois-Helsingissä, jonne hakeuduttiin merkittävässä määrin myös Koillis-Helsingin oppilasalueilta. Keskeisten tulosten mukaan Pohjois- ja Koillis-Helsingin koulumarkkinat eivät siten olleet eriytyneet toisistaan – vaan päinvastoin – ne olivat merkittävässä määrin vuorovaikutuksessa keskenään. Tämän

vuorovaikutuksen dynamiikka vaikuttaisi tosin yksipuoliselta siten, että Koillis-Helsingin kouluista siirryttiin Pohjois-Helsingin yläkouluihin, mutta vastaavia oppilaiden virtoja ei saatu takaisin.

Siinä missä suuret kouluvalintojen virrat kulkivat koillisilta oppilasalueilta Pohjois-Helsinkiin, on hyvä huomioda, että selkeimmät oppilasvirrat eivät paljasta kokonaiskuvaakaan paikallisilla koulumarkkinoilla tehdyistä kouluvalinnoista. Kouluvalintojen suuntaviivoja tarkasteltaessa voitiinkin havaita myös pienempiä virtoja oppilasalueelta toiselle, joita ei ole esitetty kuvassa 6. Nämä pienemmät virrat koostuivat usein muutamista tai yksittäisistä oppilaista (kuva 7), jonka takia ne jätettiin aiemmassa tarkastelussa huomiotta.

Kuva 7. Vahvat kouluvalintojen virrat sekä pienemmät muutamista tai yksittäisistä oppilaista koostuvat kouluvalintojen virrat Pohjois- ja Koillis-Helsingissä.

Suurten kouluvalintojen virtojen lisäksi kuitenkin myös yksittäisillä kouluvalinnoilla voi olla merkittävä vaikutus koulun suosioon. Kuten aiemmin todettiin Koillis-Helsingissä sijaitsevan yläkoulu K:n tapauksessa, monen pienemmän virran vaikutuksesta koulu saattoi kerätä merkittävästi muilta oppilasalueilta tulevia oppilaita. Suureksi osaksi yksittäisten oppilaiden tekemät kouluvalinnat sekä pienemmät kouluvalintojen virrat eivät kuitenkaan vaikuttaneet tutkimusalueen yläkoulujen oppilasaineeseen.

muotoutumiseen yhtä merkittävästi kuin vahvemmat kouluvalintojen virrat. Siksi tässä tutkimuksessa huomio haluttiin pitää suuremmissa ja tunnistettavimmissa kouluvalintojen virroissa, jotka lopulta muokkasivat vahvemmin Pohjois- ja Koillis-Helsingin paikallisten koulumarkkinoiden toimintaa.

Aiemmin tässä luvussa esitetyt tulokset eivät kuitenkaan vielä selitä sitä, miten havaitut kouluvalintojen virrat ovat muotoutuneet ja miksi ne suuntautuvat tietyiltä alueilta toisiin. Kuten luvun alussa todettiin, tiettyjen koulujen suosiota ja kouluvalintojen suuntaa voidaan osittain selittää painotetulla opetuksella, ja myös tässä tutkimuksessa saatujen tulosten perusteella vahvemmat kouluvalintojen virrat ohjautuivat usein oppiainepainotuksia tarjoaviin yläkouluihin. Painotetun opetuksen tarjonta ei kuitenkaan selitä kaikkia tutkimusalueella tehtyjä kouluvalintoja, sillä osa painotettua opetusta tarjoavista kouluista ei juuri vetänyt oppilaita oman oppilasalueensa ulkopuolelta. Kouluvalintojen suuntaan on täten saattanut vaikuttaa useampi muukin tekijä, kuten esimerkiksi seuraavaksi käsiteltävät aluekohtaiset sosioekonomiset muuttujat.

6.3. Sosioekonomisten muuttujien vaikutus kouluvalintoihin

Seuraavaksi tutkittiin, voidaanko aluekohtaisilla sosioekonomisilla muuttujilla havaita olevan yhteyttä siihen, mitkä yläkouluista asettuivat suosituimmiksi ja mitkä kartelluimmiksi Pohjois- ja Koillis-Helsingissä. Sosioekonomisen taustan indikaattoreina käytettiin tässä tutkimuksessa työttömien osuutta, vain peruskoulun suorittaneiden aikuisten osuutta, ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuutta sekä yksilön keskituloja. Tulokset sosioekonomisten muuttujien oppilasalueiden mukaisista eroista on esitelty taulukossa 4.

Aluekohtaisia sosioekonomisia indikaattoreita tarkasteltaessa voitiin havaita omalla oppilasalueellaan suosituimpien koulujen sijaitsevan yleensä sellaisilla alueilla, joilla ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus ja keskitulot olivat keskimääräistä korkeampia, ja joissa työttömien osuus oli alhainen. Omasta lähikoulusta pois hakeutuneiden osuus oli puolestaan suurempi erityisesti sellaisilla oppilasalueilla, joissa ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus oli matalampi, työttömyyttä oli keskivertoa enemmän ja joissa keskitulot eivät yltäneet tutkimusalueen korkeimpien joukkoon (taulukko 4). Näissä kouluissa aineiston perusteella laskettu lähikouluprosentti

oli selkeästi matalampi kuin sosioekonomisilla indikaattoreilla mitattuna parempiosaisilla alueilla sijaitsevilla kouluilla.

Sosioekonomisten muuttujien vaikutus näkyi myös siinä, minne ja minkälaisille alueille kouluvalinnat useimmissa tapauksissa suuntautuivat. Tulosten perusteella erityisesti ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden korkea osuus ennusti hakeutumista oppilasalueen kouluun, ja merkittävimmät kouluvalintojen virrat kulkivat keskimäärin korkeammin koulutettujen oppilasalueiden kouluihin. Tässäkin suhteessa yksi tutkimusalueen yläkouluista oli kuitenkin selkeä poikkeus: Pohjois-Helsingissä sijaitseva koulu J veti puoleensa vahvoja oppilasvirtoja, vaikka ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus oli alle tutkimusalueen keskitason, jonka lisäksi myös alueen keskitulot olivat alle keskitason ja työttömien osuus oli yli keskitason (taulukko 4.). Koulun suosiota voidaan kuitenkin selittää laajalla painotetun opetuksen tarjonnalla, ja kouluun hakeuduttiin merkittävästi myös tutkimusalueen ulkopuolelta.

Työttömien osuuden sekä alueen keskitulojen havaittiin vaikuttavan oppilasalueen suosioon, mutta yhteys ei tulosten perusteella ollut yhtä selkeä kuin alueen keskimääräisellä koulutustasolla. Tämä näkyi siten, että kouluvalinnat suuntautuivat vahvimmin niille alueille, joilla ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuudet olivat tutkimusalueen korkeimpia. Vaikka keskitulot ja työttömien osuus usein mukailivat alueen koulutustasoa, joitakin merkittäviä eroavaisuuksia voitiin silti havaita. Esimerkiksi yläkoulussa E, jossa lähikouluprosentti oli yli 90, ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus oli tutkimusalueen toiseksi korkein, mutta keskitulot olivat selkeästi koko Pohjois- ja Koillis-Helsingin keskiarvoa matalammat. Tästä huolimatta kyseiseen kouluun hakeuduttiin oman lähiympäristön lisäksi myös muualta, ja koulu oli oman oppilasalueensa ulkopuolelta tehtyjen valintojen kohteena yksi tutkimusalueen suosituimmista kouluista.

Vaikka alueen hyväosaisuus siis ennusti koulun suosiota paikallisilla koulumarkkinoilla, aineistosta voitiin jälleen löytää muutamia poikkeuksia, jotka eivät myötäilleet tätä oletusta. Esimerkiksi yläkoulu B ei täysin vastannut odotuksiin alueen sosioekonomisen hyväosaisuuden tuomasta vaikutuksesta koulun suosioon. Yläkoulu B sijaitsi alueella, jossa keskitulot olivat melko korkeat, työttömien osuus oli pieni ja jossa vain peruskoulun suorittaneiden aikuisten osuus oli tutkimusalueen keskivertoa matalampi. Oppilasaluetta voitiin luonnehtia täten melko hyväosaiseksi sosioekonomisilla indikaattoreilla

mitattuna. Yläkoulu B oli omalla oppilasalueellaan varsin suosittu, mutta muiden oppilasalueiden oppilaat eivät juuri hakeutuneet kyseiseen kouluun (taulukko 4.). Tulosten perusteella alueen hyvä sosioekonominen asema ei siis aina taannutkaan koulun suosiota paikallisilla koulumarkkinoilla, vaan syyt tiettyjen koulujen suosioon vaikuttaisivat olevan myös Pohjois- ja Koillis-Helsingin tapauksessa monisyisempiä.

Kun oman lähikoulun valitsemisen sijaan tarkasteltiin koulujen suosiota koulun oppilasalueen ulkopuolelta tulleiden oppilaiden osuuden kautta, voitiin havaita joidenkin suosituimpien koulujen sijaitsevan sosioekonomisilla indikaattoreilla mitattuna tutkimusalueen keskiarvoja heikommilla alueilla (taulukko 4.). Tällä mittarilla suosituimmiksi luokiteltavat yläkoulut K, J ja G sijaitsivat oppilasalueilla, joissa ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden aikuisten osuudet sekä yksilön keskitulot olivat alle tutkimusalueen keskiarvon, kun taas työttömien osuus oli näillä oppilasalueilla yli Pohjois- ja Koillis-Helsingin keskiarvon. Huomioitavaa kuitenkin on se, että yläkoulun G oppilasalueelta hakeuduttiin selkeästi useammin kouluvalintojen kautta pois omasta lähikoulusta, kuin kyseiseen kouluun oli tulijoita muilta alueilta. Täten yläkoulua G ei siis voitukaan aineiston perusteella pitää paikallisina magneettina Pohjois- ja Koillis-Helsingin paikallisilla koulumarkkinoilla huolimatta siihen kohdistuneista kouluvalintojen määrästä.

Tilastollisesti tarkasteltuna alueen sosioekonominen status vaikuttaisi kuitenkin ennustavan alueen yläkoulun suosiota suhteessa muihin lähialueen kouluihin. Tulokset viittasivat oppilasalueen hyväosaisuuden lisäävän koulun suosiota tai pitävän sen neutraalina. Analyysin perusteella kouluvalintoja tehtiin huomattavasti vähemmän puolestaan sellaisten oppilasalueiden kouluihin, joissa ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus oli keskivertoa matalampi, keskitulot pienemmät ja joissa työttömyyttä oli keskivertoa enemmän. Kaiken kaikkiaan keskimäärin sosioekonomisesti heikommalla alueella eivät täten houkutelleet yhtä voimakkaasti muualta tulleita oppilaita, jonka lisäksi näiltä alueilta myös hakeuduttiin selkeästi useammin kouluvalintojen kautta pois omasta kotiosoitteen mukaisesta lähikoulusta.

Taulukko 4. Yläkoulujen suosio sekä sosioekonomiset indikaattorit oppilasalueittain Pohjois- ja Koillis-Helsingissä vuonna 2014.

Koulu	Oppilasalueella asuvat oppilaat, jotka tekivät kouluvalinnan pois omasta lähi- koulusta (%)	Oppilasalueen ulkopuolelta tulleiden osuus koulun oppilaista (%)*	Ylemmän korkeakou- lututkinnon suorittaneiden aikuisten osuus oppilasalueella (%)	Vain peruskoulun suorittaneiden ai- kuisten osuus oppilasalueella (%)	Työttömien osuus oppilasalueella (%)	Yksilön vuosittaiset keskitulot oppilasalueella (€)
A	27,3	6,5	8,2	32,7	6,6	28283
B	4,7	2,0	14,2	25,8	4,8	33186
C	0,9	9,3	27,5	20,2	3,9	45269
D	7,3	18,3	18,1	26,8	6,2	33031
E	2,2	20,0	19,2	16,9	6,0	25027
F	18,2	5,3	18,9	23,8	4,9	37714
G	34,0	23,3	8,1	37,3	9,5	24407
H	11,8	16,7	17,6	22,3	5,0	27237
I	13,1	6,4	7,8	35,6	7,9	25803
J	9,5	45,7	12,3	39,7	10,3	25442
K	24,5	24,5	11,1	31,3	8,1	28807
L	12,0	3,6	10,7	30,9	7,6	27045
Keskiarvo	13,8	15,1	14,5	28,6	6,7	30104

* Vain Pohjois- ja
Koillis-Helsingissä
asuvat oppilaat
huomioitu

7. Keskustelu

Tässä tutkimuksessa saatujen tulosten valossa Pohjois- ja Koillis-Helsingin yläkoulut jakaantuivat sellaisiin, jotka vetivät oppilaita puoleensa huomattavasti vahvemmin, sekä sellaisiin, jotka eivät paikallisilla koulumarkkinoilla olleet yhtä suosittuja. Tämän lisäksi tutkimusalueella voitiin havaita tunnistettavia kouluvalintojen virtoja alueelta toiselle, joka vahvasti oletusta toisten yläkoulujen suuremmasta vetovoimasta suhteessa muihin lähialueen kouluihin. Sosioekonomiset muuttajat vaikuttaisivat osittain selittävän joidenkin koulujen suosiota, mutta alueen suhteellinen hyvä- tai huono-osaisuus ei ohjannut kaikkia Pohjois- ja Koillis-Helsingissä tehtyjä kouluvalintoja ja niiden suuntaa. Siksi kouluvalintojen virtojen takana voidaan olettaa olevan monisyysempi joukko tekijöitä, jotka vaikuttavat perheiden tekemiin valintoihin sekä näkemyksiin kaupungin – ja erityisesti oman lähialueen – eri yläkouluista.

Vaikka tutkimus ei suoraan pyrkinytkään vastaamaan siihen miksi Pohjois- ja Koillis-Helsingissä yläkoulut olivat suosionsa suhteen eri asemassa, voitiin joitakin oletuksia tehdä aiempaan tutkimuskirjallisuuteen sekä alueita kuvaaviin sosioekonomisiin indikaattoreihin perustuen. Samojen oletuksien avulla voitiin analysoida kouluvalintojen virtojen suunnan muodostumista sekä syitä joidenkin alueiden yläkoulujen vetovoimalle. Tässä luvussa siirrytäänkin keskustelemaan tarkemmin tutkimuksessa saaduista tuloksista sekä pohtimaan niiden yhteiskunnallista merkitystä. Lopuksi tarkastellaan tässä tutkimuksessa huomiotta jääneitä seikkoja sekä jatkotoimenpide-ehdotuksia, joiden avulla olisi mahdollista syventää ymmärrystä kaupunkien paikallisista koulumarkkinoista yhä enemmän.

7.1. Pohjois- ja Koillis-Helsingin paikalliset koulumarkkinat

Yläkoulujen suosiota tarkasteltiin aluksi tutkimalla koulujen lähikouluprosentteja, jotka vaihtelivat tutkimusalueen sisällä merkittävästi. Analyysin perusteella havaittiin merkkejä siitä, että jotkin yläkouluista olivat selkeästi suosituimpia omalla

oppilasalueellaan kuin toiset. Samalla tulokset vahvistivat aiempaan tutkimuskirjallisuuteen perustuvaa oletusta, jonka mukaan osa kaupungin lähikouluista näyttäytyy selkeästi vetovoimaisempina paikallisten perheiden keskuudessa (Seppänen et al. 2015; Kosunen et al. 2016), ja koulut toimivat täten eriytyneillä koulumarkkinoilla myös Suomessa. Erot koulujen välillä näkyivät sekä yläkoulujen suosiossa omalla oppilasalueella että muualta tulleiden oppilaiden hakeutumisena eri yläkouluihin.

Tältä osin tulokset vastasivat esimerkiksi Kosunen (2016) mallia rajatulla alueella sijaitsevien koulujen hierarkkisesta ja symbolisesta järjestymisestä perheiden valintojen kohteena. Osa tutkimusalueen yläkouluista vetikin oman lähialueensa lisäksi oppilaita myös oppilasalueensa ulkopuolelta, kun taas osa kouluista oli selkeästi epäsuosittuina niin oman oppilasalueensa kuin koko tutkimusalueen oppilaiden keskuudessa. Tässä tutkimuksessa esitetyt tulokset tukivat siten myös Berneliuksen (2013) esittämiä havaintoja Helsingin paikallisista magneettikouluista, jotka houkuttelevat enemmän oppilaita suhteessa muihin lähialueensa kouluihin. Samankaltaisia havaintoja paikallisten koulujen eriytymisestä ovat osoittaneet esimerkiksi Rønning Haugen (2017) Norjassa sekä Bunar & Ambrose (2016) Ruotsissa. Tulokset toisiaan lähellä sijaitsevien koulujen suosioeroissa ei täten ole yllättävä, mutta näiden erojen tunnistaminen Suomessa asettaa yhä uusia haasteita koulujen tasa-arvoiselle kehitykselle.

Vetovoimaisimpien yläkoulujen suosio näkyi kouluvalintojen suunnassa sekä oppilaiden siirtymisessä alueelta toiselle. Analyysi osoitti, että tunnistettavia kouluvalintojen virtoja voitiin paikantaa Pohjois- ja Koillis-Helsingin paikallisilla koulumarkkinoilla ja näiden virtojen suunta vaikuttaisi olevan melko selkeästi havaittavissa. Tulosten perusteella kouluvalintoja tehneet oppilaat siirtyvät usein joiltakin Koillis-Helsingin oppilasalueilta Pohjois-Helsingin yläkouluihin, ja vahvimmat kouluvalintojen virrat kulkivat näiden kahden suuralueen välillä. Myös Koillis-Helsingissä sijaitsi muutama suosittu yläkoulu, mutta kyseisiin kouluihin ei juuri hakeuduttu Pohjois-Helsingin oppilasalueilta. Sen sijaan Koillis-Helsingin suosituimpiin yläkouluihin tultiin merkittävässä määrin joistakin Itä-Helsingin kaupunginosista, joka osoitti tutkimusalueen yläkoulujen vetävän oppilaita myös muilta Helsingin alueilta.

Aiemman tutkimuskirjallisuuden perusteella myös suomalaiskaupungeissa on havaittu, etteivät vanhemmat aina etsi koulua toisista kaupunginosista, vaan pyrkivät valitsemaan omalta lähialueeltaan sopivimmaksi kokemansa koulun (Seppänen et al. 2015; Kosunen

2016). Näin voitiin havaita tapahtuneen myös Pohjois- ja Koillis-Helsingissä, ja tässä tutkimuksessa esitetyt tulokset heijastelivat juuri paikallisten koulumarkkinoiden merkitystä kouluvalintojen suunnassa ja dynamiikassa. Koulut saatetaan siis asettaa hierarkkiseen järjestykseen usein juuri kaupungin rajatummilla paikallistasoilla, jonka takia voidaan olettaa myös Helsingin kontekstissa toisiaan lähellä sijaitsevien koulujen toimivan paikoin eriytyneissä lähtökodissa.

Naapurikoulun suosio suhteessa toiseen lähellä sijaitsevaan kouluun voikin aiheuttaa koulujen eriytymistä koko kaupungin lisäksi myös kaupunginosatasolla. Tällöin pienemmillä aluetasoilla tapahtuva erojen kasvu näkyy paikallisesti heikompien koulujen torjumisessa ja lähellä toisiaan sijaitsevien koulujen suhteellisessa eriytymisessä. Suomessa paikallisten koulumarkkinoiden eriytymisestä ei juuri ole keskusteltu, mutta tässä tutkimuksessa esitettyjen tulosten pohjalta koulujen vetovoimassa paljastui selkeitä eroja. Tästä huolimatta kaikki Pohjois- ja Koillis-Helsingin yläkoulut olivat suhteellisen suosittuja oman oppilasalueensa oppilaiden keskuudessa, jonka takia aineiston perusteella ei voitu paikantaa yhtäkään sellaista yläkoulua, jota huomattavasti karteltaisiin paikallisten perheiden keskuudessa.

Vaikka mitään tutkimusalueen yläkouluista ei vältelty huomiota herättävän paljon, erot koulujen lähikouluprosenteissa olivat merkittäviä. Mikäli nämä erot syvenevät ja paikalliset perheet arvottavat osan yläkouluista paremmiksi, voi kehityssuunta johtaa koulujen eriytymisen kehän voimistumiseen. Aiemmat havainnot Helsingistä vahvistavat tässä analyysissä esitettyjä käsityksiä segregaatiokehän synnystä: kouluvalinnat ja niiden suunta saattavat jakaa paikallisia kouluja voittajiin ja häviäjiin siten, että osa kouluista kerää suhteellisesti enemmän koulutusmotiveituneita oppilaita toisten koulujen kohdatessa yhä enemmän sosiaalisia ongelmia arjessaan (Bernelius 2013). Samalla koulujen väliset oppimistulokset eriytyvät, joka osaltaan vaikuttaa eri koulujen maineen rakentumiseen. Täten perheet saattavat kokea yhä enemmän painetta hakeutua hyvämaineisen koulun piiriin oman lähikoulun sijaan.

Koulujen segregaatioprosessit vaikuttavat merkittävästi myös koko kaupungin segregaation voimakkuuteen, jonka takia kouluvalintojen määrä ja suunta ovat olennainen kysymys kaupungin kehityksen kannalta. Samalla kouluvalinnat kytkeytyvät kaupunkimaantieteelliseen keskusteluun yhä laajemmin, ja siinä missä koulut muokkaavat kaupunkia, myös kaupungin alueellinen eriytyminen muokkaa koulujen

toimintaympäristöä. Tässä tutkimuksessa esitetyt tulokset mukailivat esimerkiksi Berneliuksen (2013) esittämää mallia segregatiokehän muodostumisesta, jossa alueen sosioekonominen ja etninen rakenne vaikuttavat perheiden tekemiin kouluvalintoihin. Analyysin perusteella Pohjois- ja Koillis-Helsingissä kouluvalintoja tehtiin erityisesti sellaisiin yläkouluihin, joiden oppilasalueella korkeakoulutettujen osuus oli keskiarvoa korkeampi, ja analyysin perusteella juuri alueen asukkaiden keskimääräinen koulutustausta oli merkittävimmin yhteydessä koulun suosioon sekä omalla oppilasalueella että muualta tulleiden keskuudessa. Suosituimmat koulut sijaitsivat lisäksi usein alueilla, joissa keskitulot olivat keskimääräistä korkeammat ja joissa työttömien osuus oli keskimääräistä matalampi. Aluekohtaisia etnisen väestön osuuksia ei sen sijaan tässä tutkimuksessa tarkasteltu, jonka takia naapuruston etnisen rakenteen vaikutusta Pohjois- ja Koillis-Helsingissä tehtyjen kouluvalintojen suuntaan ei voitu vahvistaa tai kumota.

Myös aiemman tutkimuskirjallisuuden perusteella alueen hyväosaisuus saattaa toimia merkittävänä vetovoimatekijänä paikallisille kouluille, ja korkean sosioekonomisten alueiden koulujen on havaittu houkuttelevan muualta tulevia oppilaita (van Zanten 2003; Musset 2012; Bunar 2010). Samankaltaisia havaintoja voitiin tehdä myös valitulla tutkimusalueella, ja suureksi osaksi suosituimmat koulut sijaitsivat hyväosaisiksi luokitelluissa kaupunginosissa. Samalla esimerkiksi Berneliuksen (2013) mukaan vetovoimainen koulu saattaa kuitenkin sijaita myös niin sanotulla keskiverrolla alueella. Tämä osoittautui todeksi myös Pohjois- ja Koillis-Helsingin paikallisilla koulumarkkinoilla erään tutkimusalueen suosituimmista yläkouluista sijaitessa kaupunginosassa, jossa ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden aikuisten osuus, työttömien osuus sekä keskitulot olivat lähellä tai alle tutkimusalueen keskiarvon. Täten koulun oppilasaluetta ei voitu kuvata erityisen hyväosaiseksi, vaan syyt koulun suosion takana saattoivat todennäköisesti olla ennen kaikkea esimerkiksi painotetun opetuksen tarjonnassa tai koulun muuten erityisen positiivisiksi nähdyissä laatu- tai mainetekijöissä.

Niissä yläkouluissa, jotka analyysin perusteella havaittiin tutkimusalueen vetovoimaisimmiksi, olikin yleensä tarjolla painotettua opetusta sekä erikoisluokkia. Painotettu opetus sekä erikoisluokat ovat perinteisesti houkuttelleet oppilaita myös oman oppilasalueen ulkopuolelta, ja myös Pohjois- ja Koillis-Helsingin tapauksessa painotetun opetuksen voidaan olettaa vaikuttaneen kouluvalintojen virtojen suuntaan. Tämä näkemys tukisi aiempia kouluvalintoja käsittelevää tutkimusnäyttöä, jonka mukaan

oppilaiden valikoituminen tapahtuu Suomessa pitkälti painotetun opetustarjonnan sekä tiettyyn aineeseen erikoistuneiden luokkien kautta. Esimerkiksi Seppänen et al. (2015) ovat huomauttaneet painotetun opetuksen luokkien olevan kouluille usein tärkeä keino houkutella oppilaita. Samalla painotetun opetuksen luokat ovat tarjonneet perheille väylän hakeutua pois omasta lähikoulusta myös Suomessa.

Kun tarkastellaan painotettua opetusta tarjoavien yläkoulujen maantieteellistä sijoittumista Pohjois- ja Koillis-Helsingissä, voitiin havaita suurimman osan tutkimusalueen painotetusta opetuksesta sijaitsevan Pohjois-Helsingin alueella (Helsingin kaupunki 2017). Sen sijaan Koillis-Helsingissä painotetun opetuksen yläkouluja oli vain muutama, vaikka suurin osa tässä tutkimuksessa tarkastelluista kouluista sijaitsi juurikin Koillis-Helsingissä. Tuloksia käsittelevässä luvussa osoitettiin kouluvalintojen virtojen suuntaavan usein kohti Pohjois-Helsingin yläkouluja, joka tukisi näkemystä painotetun opetuksen tarjonnan tuomasta vaikutuksesta koulujen suosioon.

Tässä tutkimuksessa saatujen tulosten perusteella kaikki painotettua opetusta tarjoavat yläkoulut eivät kuitenkaan olleet yhtä suosittuja paikallisten perheiden keskuudessa: analyysissa voitiin havaita sellaisia painotettua opetusta tarjoavia kouluja, joissa lähikouluprosentti oli muihin kouluihin verrattuna suhteellisen matala, jonka lisäksi näihin kouluihin ei juuri hakeuduttu muilta alueilta. Analyysin perusteella Pohjois- ja Koillis-Helsingin yläkoulujen suosiohierarkiaan vaikuttaakin mitä todennäköisemmin monisyisempi joukko koulun houkuttelevuuteen vaikuttavia tekijöitä. Tällainen muuttuja saattaa esimerkiksi olla koulun maine, jonka on aiemman kirjallisuuden perusteella havaittu vaikuttavan merkittävästi perheiden tekemiin kouluvalintoihin (Kosunen & Seppänen 2015; van Zanten 2007; Bunar 2010). Tässä tutkimuksessa käytetyn lähestymistavan ja aineiston perusteella ei kuitenkaan päästy syventymään perheiden käsityksiin tutkimusalueella sijaitsevista yläkouluista, jonka takia kyseistä muuttujaa ei voitu käyttää selittävänä tekijänä kouluvalintojen virtojen suunnalle. Kysymys Pohjois- ja Koillis-Helsingin yläkoulujen maineesta tarjoaisi kuitenkin mielenkiintoisen jatkotutkimusaiheen, jonka avulla voitaisiin syventää ymmärrystä kouluvalintojen virtojen muodostumiselle.

Vaikka tässä tutkimuksessa esitetyt tulokset ja näkökulma eivät pystyneetkään vahvistamaan syitä kouluvalintojen takana, tarjosi analyysi selkeän viestin tunnistettavien kouluvalintojen virtojen olemassaolosta Pohjois- ja Koillis-Helsingin paikallisilla

koulumarkkinoilla. Samalla tulokset paljastivat eroavaisuudet oppilasalueiden lähikouluprosenteissa sekä suosiossa omalla lähialueella. Analyysin perusteella kouluvalinnat vaikuttaisivat usein suunatautuvan juurikin oman lähialueen kouluihin, jonka takia paikallisten koulumarkkinoiden mahdollinen eriytyminen on havaittavissa myös suomalaiskaupungeissa. Täten kouluvalintoja on olennaista tutkia myös jatkossa koko kaupungin sijaan rajatummalla maantieteellisellä alueella.

7.2. Jatkoa paikallisten koulumarkkinoiden tutkimiselle – mikä jäi vielä uupumaan?

Kaiken kaikkiaan tutkimuksessa esitettyä analyysia voidaan pitää luotettavana ja tuloksien perusteella tehdyt havainnot antavat uudenlaisen lähestymistavan kouluvalintojen mekanismeihin suomalaiskaupungeissa. Tutkimus ja siinä käytetyt menetelmät eivät kuitenkaan huomioineet kaikkia paikallisten koulumarkkinoiden muodostumiselle vaikuttavia tekijöitä, minkä takia kouluvalintojen mekanismien hahmottaminen vaatisi myös kaupunkien paikallisessa kontekstissa yhä tarkennusta. Keskustelun ja tutkimuksen aihepiirin ympärillä on siis jatkuttava, jotta ymmärrys kouluvalinnoista sekä niiden vaikutuksista koulutuksen tasa-arvon toteutumiseen syvenisivät myös Suomessa, jossa aihetta on toistaiseksi tutkittu toistaiseksi verrattain vähän.

Tässä tutkimuksessa keskityttiin määrällisiin kouluvalintojen virtoihin alueelta toiselle, ja tilastoihin perustuva tarkastelu mahdollisti suuremman oppilasjoukon tekemien valintojen seuraamisen. Tutkimus siis valotti oppilasvirtojen suuntaa valitulla tutkimusalueella ja toi siten niiden olemassaolon näkyväksi. Vaikka myös Suomessa kouluvalintojen on havaittu olevan yhteydessä koulujen segregaation voimistumiseen (Bernelius 2013), tämän tutkimuksen ansiona voidaan pitää uuden kaupunkimaantieteellisen näkökulman painottamista kouluvalintoja koskevassa tutkimuksessa. Kouluvalintojen virtojen havaitseminen herättää kuitenkin uuden tutkimustarpeen siitä, minkälaiset oppilaat kouluvalintoja yleensä tekevät paikallisilla koulumarkkinoilla. Mikäli aiemman tutkimuskirjallisuuden mukaisesti kouluvalintoja harkitsevat usein lähinnä koulutusmotivoituneet ja koulussa menestyneet oppilaat, nousee kysymys siitä, voivatko kouluvalinnat erotella myös toisiaan lähellä sijaitsevia kouluja ei vain suosion, vaan myös oppimistulosten perusteella.

Tässä tutkimuksessa ei huomioitu oppilaiden arvosanatietoja tai tarkasteltu, oliko oppilaan hyvä koulumenestys yhteydessä kouluvalintojen tekoon ja suuntaan. Täten ei myöskään voitu vahvistaa sitä, vaikuttivatko alueella tehdyt kouluvalinnat jollakin tavoin Pohjois- ja Koillis-Helsingin yläkoulujen eriytymiseen voimistavasti – vai oliko oppilasvirroilla tässä tapauksessa lainkaan merkitystä koulujen saamiin oppimistuloksiin. Aiempien havaintojen mukaisesti kouluvalintoja Suomessa tekevät kuitenkin useimmin ennen kaikkea ne oppilaat, jotka menestyvät koulussa ja joiden arvosanat ovat hyviä (Bernelius 2013; Seppänen et al. 2015). Mikäli myös Pohjois- ja Koillis-Helsingissä kouluvalintoja tekevät lähinnä koulutusmotivoituneet oppilaat, voidaan koulujen eriytymiskehän katsoa olevan tutkimusalueella valmis. Päätelmää tukevat tässä tutkimuksessa esitetyt havainnot paikallisten yläkoulujen jakaantumisesta suositumpiin ja vältellympiin, sekä tunnistettavat oppilasvirrat alueiden välillä.

Tässä tutkimuksessa kouluvalintoja tehneiltä perheiltä ei kysytty miksi he olivat valinneet jonkin toisen kuin oman lähikoulunsa, jonka takia oletus esimerkiksi painotetun opetuksen tarjonnan tuomasta vaikutuksesta kouluvalintojen suuntaan nojaa tutkijan omaan arveluun sekä aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa tehtyihin havaintoihin (esim. Kosunen & Seppänen 2015; Kosunen et al. 2016). Lisätieto perheiden kouluvalintoja koskevien päätösten ja motiivien takana voisi kuitenkin paljastaa enemmän siitä, miksi kouluvalintojen virrat ovat muovautuneet Pohjois- ja Koillis-Helsingissä sellaisiksi kuin ne tämän tutkimuksen valossa näyttäytyivät. Jälleen esiin nousee myös kysymys paikallisten yläkoulujen maineista, jotka usein muovaavat perheiden käsityksiä lähikoulujen houkuttelevuudesta sekä motiiveja tehdä kouluvalintoja. Lisätutkimusta voitaisiinkin kohdentaa tarkastelemaan sitä, tehtiinkö Pohjois- ja Koillis-Helsingissä kouluvalintoja painotettuun opetukseen sekä lapsen harrastuneisuuteen nojaten vai perheiden halusta kartella omaa lähikoulua sen huonon maineen vuoksi.

Eräs olennainen tarkennusta vaativa kysymys perheiden motiivien ohella on oppilasalueiden sisäinen eriytyminen sekä toisiaan lähellä sijaitsevien naapurustojen erot kouluvalintojen suosiossa. Helsingissä yläkoulujen oppilasalueet ovat usein varsin laajoja sekä väestöpohjaltaan heterogeenisia, jonka takia oppilasalueen sisäiset väestölliset eroavaisuudet saattavat vaikuttaa kouluvalintojen tekoon. Aineiston perusteella näyttäisi siltä, että kouluvalintoja tekevät perheet kasautuivat monilla oppilasalueilla usein tiettyihin kortteleihin ja naapurustoihin. Toisin sanoen on mahdollista, että kaupunginosatasoisilla paikallisilla koulumarkkinoilla kouluvalintoja tekevät usein

lähinnä joidenkin tiettyjen naapurustojen perheet, jotka pyrkivät pois omasta osoitteenmukaisesta yläkoulusta. Mikäli kouluvalinnat siis toimivat keinona vältellä omaa lähikoulua, on mahdollista, että suomalaisen koulun tasa-arvoistava pyrkimys on uhattuna.

Aiemmat suomalaisia kaupunkeja tarkastelevat tutkimukset ovat huomauttaneet huonomaineisten koulujen läheisyyden työntävän erityisesti joitakin korkeamman sosioekonomisten asuinkortteleiden perheitä kohti kouluvalintoja (Bernelius 2013; Seppänen 2006; Kosunen et al. 2016). Monet vanhemmat haluavat vältellä maineeltaan heikompia kouluja, ja kouluvalintoja tehdään myös Suomessa karttellessa omaa huonommaksi koettua lähikoulua (Kosunen 2016). Aiemman tutkimusnäytön mukaan vaikuttaisi siltä, että kouluvalinnat kulkeutuvat ennen kaikkea joistakin parempiosaisista naapurustoista kohti sellaisten oppilasalueiden kouluja, jotka ovat sosioekonomisilla mittareilla tarkasteltuna hyväosaisia (Kosunen et al. 2016). Kansainvälisten esimerkkien mukaisesti ilmiö voi johtaa hyvinkin polarisoituneeseen koulujärjestelmään sekä vahvaan koulujen eriytymiseen, mikä heikentäisi mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumista ja vähentäisi taustaltaan erilaisten oppilaiden kohtaamista kouluissa. Tästä huolimatta on hyvä muistaa suomalaisten koulujen toimivan yhä vain pienien erojen puitteissa ja kaikkia kouluja voidaan yhä pitää institutionaalisesti laadukkaina. Siksi tässäkin tutkimuksessa esitetyt huomiot eivät vielä kerro polarisoituneista koulumarkkinoista, vaikkakin kouluvalintojen tuoma vaikutus koulujen toimintaan on hyvä tunnistaa.

8. Johtopäätökset

Tutkimuksen tarkoituksena oli perehtyä Helsingin kaupunginosatasoisiin paikallisiin koulumarkkinoihin ja siirtää kouluvalintoja koskeva tutkimus tarkastelemaan koko kaupungin sijaan rajatummalla alueella esiintyviä kouluvalintojen virtoja. Tämän lisäksi tutkimus pyrki tuomaan esiin paikallisen tason koulumarkkinoiden merkitystä, joka on toistaiseksi jäänyt suomalaisessa tutkimuksessa verrattain vähäiselle huomiolle. Keskeiset tulokset osoittivat, että usein kaupungin keskustoissa sijaitsevien vetovoimaisten koulujen lisäksi myös niin sanotusti syrjäisemmissä kaupunginosissa on mahdollista ylläpitää lähialueen oppilaiden keskuudessa suosittuja kouluja, ja kouluvalinnat vaikuttaisivat ohjaituvan ennen kaikkea kohti kotia lähellä sijaitsevia kouluja. Samalla paikallisilla koulumarkkinoilla tehdyt kouluvalinnat saattavat johtaa koulujen eriytymiseen melko rajatulla alueella ja koulujen segregatiota voidaan todeta myös pienen maantieteellisen alueen sisällä.

Kouluvalintoja ja koulusegregatiota tulisikin tarkastella paitsi koko kaupungin tasolla, myös kiinnittäen huomiota kaupunginosatasolle. Tämän työn osoittamien havaintojen mukaisesti paikallisella tasolla operoivat koulumarkkinat voivat tuottaa syvenevän eriytymisen kierteitä perheiden valintojen suuntautuessa systemaattisesti pois tietyistä kouluista. Kansainvälisten esimerkkien perusteella kouluvalintojen suosion kasvu saattaa tällöin tuottaa tilanteen, jossa ennen kaikkea tiettyjen koulujen torjunta voi kiihdyttää koulujen välisten erojen kasvua entisestään (Söderström & Uusitalo 2010; Östh et al. 2013). Tämä voi puolestaan vaikuttaa koko koulua ympäröivän oppilasalueen väestörakenteen heikkenemiseen lapsiperheiden muuttopäätösten kautta (Bernelius & Vilkama 2019). Koulut ovat siis merkittävässä asemassa kaupungin tasa-arvoisen kehityksen kannalta, jonka takia koulujen vahvan suosiohierarkian ennaltaehkäisyyn tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota myös Suomessa.

Aiemmissa suomalaiskaupunkeja koskevissa tutkimuksissa paikalliset koulut on usein luokiteltu suosituiksi tai vältellyiksi perustuen tilastollisesti mitattuihin oppilasvirtoihin eri koulujen välillä (Seppänen 2003; Bernelius 2013). Vastaavia havaintoja voitiin todeta myös Pohjois- ja Koillis-Helsingin suurpiirien paikallisilla koulumarkkinoilla ja

keskeisten tulosten mukaan jotkin yläkouluista olivat selkeästi vetovoimaisempia suhteessa muihin lähialueen kouluihin. Tutkimusalueella tehdyt kouluvalinnat pois oman lähikoulun opetuksesta vaikuttivat puolestaan vahvistavan koulujen asettumista hierarkkiseen järjestykseen, kun tarkasteltiin oppilaiden liikehdintöjä alueelta toiselle. Työssä esitettyjen havaintojen perusteella voitiinkin osoittaa kaupunginosatasoisten paikallisten koulumarkkinoiden eriytyneen siten, että jotkin tutkimusalueen yläkouluista näyttäytyivät paikallisina magneetteina toisten yläkoulujen menettäessä oman oppilasalueensa oppilaita.

Tutkimus paljasti Pohjois- ja Koillis-Helsingin suurpiirien vetovoimaisimpien koulujen sijaitsevan lähes poikkeuksetta sellaisilla oppilasalueilla, jotka voitiin sosioekonomisilla indikaattoreilla mitattuna luokitella hyväosaisiksi. Näihin kouluihin kohdistui tunnistettavia kouluvalintojen virtoja muista kaupunginosista, jonka lisäksi ne olivat suosittuja myös oman oppilasalueensa lähikouluna. Erityisesti ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden aikuisten korkeampi osuus oppilasalueella oli yhteydessä koulun suosioon niin omana lähikouluna kuin kouluvalintojen kohteena. Koulujen vetovoiman taustalla saattavat sosioekonomisten tekijöiden lisäksi vaikuttaa silti myös muut syyt, kuten painotetun opetuksen tarjonta sekä koulun kyky vastaanottaa oman oppilasalueen ulkopuolisia oppilaita.

Tutkimuksessa saadun keskeisen havainnon mukaan erityisesti yksi tutkimusalueen yläkouluista onnistui kuitenkin säilyttämään vetovoimansa suosittuna kouluna, vaikka sijaintialuetta ei voitu luonnehtia sosioekonomisilla indikaattoreilla mitattuna erityisen hyväosaiseksi. Kyseisen yläkoulun paikallinen suosio osoittaa, että myös Suomen oloissa on mahdollista tukea joitakin kouluja pyrkimällä nostamaan ne niin sanotuiksi magneetikouluiksi, jotka onnistuvat esimerkiksi erityisillä painotuksilla tasapainottamaan oppilaspohjaansa houkuttelemalla oppilaita myös muualta kuin omalta oppilasalueeltaan. Tutkimustulos joidenkin koulujen paikallisesta suosiosta viittaa siis siihen, että myös Suomessa kouluja – ja kenties kokonaisia alueita – on mahdollista tukea vahvistamalla juuri paikallisen koulun vetovoimaa.

Vaikka Pohjois- ja Koillis-Helsingin yläkoulujen vetovoima omana lähikouluna vaihteli oppilasalueittain merkittävästi, kaikkia tutkimusalueen kouluja voitiin yhä pitää suhteellisen suosittuina paikallisten perheiden keskuudessa. Tutkimus ei osoittanutkaan syviä jakolinjoja eri kaupunginosien koulujen välillä ja oma kotiosiotteenmukainen

lähikoulu oli yhä suosituin vaihtoehto Pohjois- ja Koillis-Helsingin paikallisilla koulumarkkinoilla. Tästä huolimatta koulujen segregaaation syveneminen on entistä ajankohtaisempi ilmiö Helsingissä, jonka takia myös perheiden tekemillä kouluvalinnoilla saattaa olla entistä suurempi merkitys koulujen välisten erojen voimistumisessa. Mikäli kaupungin eriytymiskehitys jatkuukin nykyiseen tahtiinsa, on myös koulujen tasa-arvo uhattuna.

Pohjois- ja Koillis-Helsingin paikallisella tasolla tehtyjen kouluvalintojen tarkastelu osoitti, että kaupungin sisäiset eritasoiset koulumarkkinat saattavat olla hyvin merkittävä ilmiö myös Suomessa. Koko kaupungin mittakaavassa todetun koulujen eriytymisen lisäksi analyysissä havaittiin, että toisiaan lähellä sijaitsevat koulut voivat lähteä eriytymään tavalla, joka syventää merkittävästi koulujen välisiä eroja. Siksi ilmiöön tulisi kiinnittää yhä enemmän huomiota koko kaupungin laajuisista koulumarkkinoista ja – valinnoista käytävän keskustelun rinnalla. Näin voitaisiin pyrkiä säilyttämään suomalaisen koulujärjestelmän tasa-arvoon tähtäävä vaikutus myös jatkossa.

Kirjallisuus

- Andersson, R. & I. Molina (2003). Racialization and migration in urban segregation processes - Key issues for critical geographers. Simonsen K. & J. Öhman: Voices from the North, 261–282. Aldershot, Ashgate.
- Ball, S. (2003). Class strategies and the educational market: The Middle Classes and Social Advantage. Routledge Falmer, Lontoo.
- Ball, S. (2006). Education Policy and Social Class: The Selected Works of Stephen J. Ball. Routledge Falmer, Lontoo.
- Bartho, C. & Monfroy, B. (2010). Sociospatial schooling practices: a spatial capital approach. Educational Research and Evaluation: An International Journal on Theory and Practice 16(2), 177-196.
- Bernelius, V. (2008). Lähi(ö)koulu. Helsingin koulut ja kaupunginosat EU:n Urban II-ohjelman kouluhankkeessa. Tutkimuksia 3/2008. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Bernelius, V. (2010). Alueellinen eriytyminen heijastuu kouluihin. Teoksessa Rimpelä, Matti ja Venla Bernelius (toim.): Peruskoulujen oppimistulokset ja oppilaiden hyvinvointi eriytyvällä Helsingin seudulla: MetrOP-tutkimus 2010–2013. Tutkimuksia B1,19–23. Helsinki, Yliopistopaino.
- Bernelius, V. (2013). Eriytyvät kaupunkikoulut. Helsingin peruskoulujen oppilaspuhjan erot, perheiden kouluvalinnat ja oppimistuloksiin liittyvät aluevaikutukset osana kaupungin eriytymiskehitystä. Tutkimuksia 2013: 1. Helsingin kaupungin tietokeskus, 2013.
- Bernelius, B. & Vilkkama, K. (2019). Pupils on the move: School catchment area segregation and residential mobility of urban families. Urban Studies 2019, Vol. 56(15), 3095–3116.
- Boterman, W.R. (2013). Dealing with Diversity: Middle-class Family Households and the Issue of ‘Black’ and ‘White’ Schools in Amsterdam. Urban Studies 2013, Vol. 50(6), 1130–1147.
- Boterman, W.R. (2019) The role of geography in school segregation in the free parental choice context of Dutch cities. Urban Studies 2019, Vol. 56(15), 3074–3094.
- Boterman, W.R., Musterd, S., Pacchi, C., Ranci, C. (2019). School segregation in contemporary cities: Socio-spatial dynamics, institutional context and urban outcomes. Urban Studies 2019, Vol. 56(15) 3055–3073.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. Teoksessa Richardson (toim.): Handbook of theory and research for sociology of education, 241–258. Greenwood Press, Lontoo.

- Bunar, N. (2010). Choosing for quality or inequality: current perspectives on the implementation of school choice policy in Sweden. *Journal of Education Policy* 25(1), 1-18.
- Bunar, N. (2011). Urban Development, Governance and Education the Implementation of an Area-based Development Initiative in Sweden. *Urban Studies* 48(13), 2849-2864.
- Bunar, N. & Ambrose, A. (2016). Schools, choice and reputation: Local school markets and the distribution of symbolic capital in segregated cities. *Research in Comparative & International Education* 2016, Vol. 11(1) 34–51.
- Burgess, S., Greaves, E., Vignoles, A. & Wilson, D. (2011) Parental choice of primary school in England: What types of school do different types of family really have available to them? *Policy Studies* 32: 531–547.
- Burgess, S., Greaves, E., Vignoles, A. & Wilson, D. (2015) What parents want: School preferences and school choice. *The Economic Journal* 125(587): 1262–1289.
- Butler, T., Hamnett, C., Ramsden, M. & Webber, R. 2007. The best, the worst and the average: secondary school choice and education performance in East London. *Journal of Education Policy* 22(1), 7–29.
- Cheshire, P. & S. Sheppard (2004). Capitalising the value of free schools: The impact of supply characteristics and uncertainty. *The Economic Journal* 114: 499, F397-F424.
- Denessen, E., P. Sleegers & F. Smit (2001). Reasons for school choice in The Netherlands and Finland. *National Centre for the Study of Privatization in Education Occasional Papers* 24, Columbia University.
- Feinberg, W. & C. Lubienski (2008), *School Choice Policies and Outcomes: Empirical and Philosophical Perspectives*, State University of New York Press, New York.
- Gorard, S., Taylor, C. & Fitz, J. (2003). *Schools, markets and choice policies*. 226 s. Routledge, London.
- Harjunen, O., Kortelainen, M. & Saarimaa, T. (2017). *Best Education Money Can Buy? Capitalization of School Quality in Finland*. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki 2017.
- Hautamäki, J. (2010). Minne vaihtelu menee? Oppilaiden, luokkien ja koulujen väliset erot oppimistuloksissa. Teoksessa Rimpelä, Matti & Venla Bernelius (toim.): *Peruskoulujen oppimistulokset ja oppilaiden hyvinvointi eriytyvällä Helsingin seudulla: MetrOP– tutkimus 2010–2013*, 49–54.
- Helsinki alueittain 2017. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot. Helsinki 2018.
- Helsingin kaupunki (2018). *Peruskoulujen aluejako*.
<<https://www.hel.fi/peruskoulut/fi/alueet/>> Luettu 19.11.2019.

- Helsingin kaupungin arviointikertomus 2016. Helsingin kaupungin tarkastuslautakunta. Helsingin kaupunki 2016.
- Helsingin kaupungin tarkastusvirasto (2017). Perusopetuksen kouluverkon kehittäminen. Arviointimuistio, Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2016 (JulkL 6 § 1 mom. 6 ja 8 kohdat). Helsingin kaupunki 2017.
- Helsingin kaupungin tarkastusvirasto (2019). Perusopetuksen alueellinen tasa-arvoisuus 2018. Arviointimuistio, Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2018 (JulkL 6 § 1 mom. 6 ja 8 kohdat). Helsingin kaupunki 2019.
- Helsingin tila ja kehitys 2019. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot. Helsingin kaupunki 2019.
- Hoxby, Caroline M. (2003). School choice and school competition: Evidence from the United States. *Swedish Economic Policy Review* 10, 9–65.
- Johnston, R., S. Burgess, R. Harris & D. Wilson (2006). “Sleep-walking towards segregation?” The changing ethnic composition of English schools, 1997-2003. CMPO working papers 06/155. 46 s.
- Kosunen, S. (2010). Kouluvalintapeli Vantaan koulumarkkinoilla – korkeakoulutettujen vanhempien kouluvalintadiskursseja. Master’s Thesis. University of Helsinki.
- Kosunen, S. (2012). ”Meillä on siis kouluja, joista ne tulee: siis Suomen eliitti” – keskiluokan lasten kouluvalinnat pois lähikoulusta. *Kasvatus* 43:1, 7–19.
- Kosunen, S. & Seppänen, P. (2015b). “Helky laulu, kaiu maine”: koulujen maineiden rakentuminen ja opetusryhmien mainehierarkiat kaupungeissa. In P. Seppänen, M. Kalalahti, R. Rinne and H. Simola (Eds.), *Lohkoutuva peruskoulu – Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka*. Research in Education Sciences 68. Jyväskylä: Finnish Educational Research Association, 231–260.
- Kosunen, S. (2016). Families and the social space of school choice. University of Helsinki, Institute of Behavioural Sciences, Studies in Educational Sciences 267. Helsinki 2016.
- Kosunen, S., Bernelius, V., Seppänen, P., Porkka, M. (2018). School Choice to Lower Secondary Schools and Mechanisms of Segregation in Urban Finland. *Urban Education*,
- Kuusela, J. (2010). MetrOP–alueen kouluista toisen asteen yhteishakuaineiston perusteella. Teoksessa Rimpelä, Matti & Venla Bernelius (toim.): *Peruskoulujen oppimistulokset ja oppilaiden hyvinvointi eriytyvällä Helsingin seudulla: MetrOP–tutkimus 2010–2013*. Geotieteiden ja maantieteen laitoksen tutkimuksia B1, 38–43. Helsinki, Yliopistopaino.

- Ladd, H.F. & Fiske, E.B. (2001). The uneven playing field of school choice: Evidence from New Zealand. *Journal of Policy Analysis and Management*. Volume 20, Issue 1, Winter 2001, 43-64.
- Ladd, H.F. (2003). Comment on Caroline M. Hoxby: School choice and school competition: Evidence from the United States. *Swedish Economic Policy Review* 10 (2003) 67-76.
- Musset, P. (2012). School Choice and Equity: Current Policies in OECD Countries and a Literature Review, OECD Education Working Papers, No. 66, OECD Publishing.
- OECD (2012). *Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools*. OECD Publishing, Paris.
- OECD (2017). *School choice and school vouchers: An OECD perspective*. OECD Publishing, Paris.
- OECD (2019). *Balancing School Choice and Equity: An International Perspective Based on PISA*, PISA, OECD Publishing, Paris.
- Parson, E., Chalkley, B. & Jones, A. (2010). School Catchments and Pupil Movements: A case study in parental choice. *Educational Studies*, Vol. 26, No. 1, 33-48.
- Perusopetuslaki 628/1998.
- Pinkster, F. & J. Droogleever Fortuijn (2009). Watch out for the neighborhood trap! A case study on parental perceptions of and strategies to counter risks for children in a disadvantaged neighbourhood. *Children's Geographies* 7.3, 323–337.
- Poikolainen, J. (2012). A case study of parent's school choice strategies in Finnish urban context. *European Educational Research Journal* 11: 1, 127–144.
- Ramos Lobato, I., Bernelius, V., Kosunen, S. (2018). Looking for the ordinary?: Parental choice and elite school avoidance in Finland and Germany. *Nordic journal of studies in educational policy*, vol. 2018, no. 4, pp. 156-167.
- Reay, D. & Lucey, H. (2003) The Limits of 'Choice': children and inner city schooling, *Sociology*, 37(1), 121-142.
- Rønning Haugen, C. (2017). Teachers' experiences of school choice from 'marginalised' and 'privileged' public schools in Oslo. *Journal of Education Policy*, 35:1, 68-94.
- Schindler Rangvid, B. (2007). Living and learning separately? Ethnic segregation of school children in Copenhagen. *Urban Studies* 44: 7, 1329-1354.
- Seppänen, P. (2003). Miten ja miksi kouluvalintapolitiikka tuli Suomen peruskouluun 1990-luvulla? *Yhteiskuntapolitiikka* 68 (2003):2, 175-187.

- Seppänen, P. (2006). Kouluvalintapolitiikka perusopetuksessa - Suomalaiskaupunkien koulumarkkinat kansainvälisessä valossa. Suomen kasvatustieteellinen seura, Kasvatusalan tutkimuksia 26. Turku, Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Seppänen, P., Kalalahti, M., Rinne, R. & Simola, H. (eds.) (2015). Lohkoutuva peruskoulu – Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka. Research in Education Sciences 68. Jyväskylä: Finnish Educational Research Association.
- Seppänen, P. & Rinne, R. (2015). Suomalainen yhtenäiskoulu ylikansallisen koulupolitiikan paineissa. In P. Seppänen, M. Kalalahti, R. Rinne and H. Simola (Eds.), Lohkoutuva peruskoulu – Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka. Research in Education Sciences 68. Jyväskylä: Finnish Educational Research Association, 23-58.
- Seppänen, P., Kalalahti, M. Rinne, R., Simola, H. (2015). Suomalainen lohkoutuva peruskoulu vanhempien näkemänä. In P. Seppänen, M. Kalalahti, R. Rinne and H. Simola (Eds.), Lohkoutuva peruskoulu – Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka. Research in Education Sciences 68. Jyväskylä: Finnish Educational Research Association, 511-529.
- Silvennoinen, H., Rinne, R., Kosunen, S., Kalalahti, M. & Seppänen, P. (2015). Yhteiskuntaluokat ja kouluvalinta. In P. Seppänen, M. Kalalahti, R. Rinne and H. Simola (Eds.), Lohkoutuva peruskoulu – Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka. Research in Education Sciences 68. Jyväskylä: Finnish Educational Research Association, 325-370.
- Sulkunen S., Välijärvi, J., Arffman, I., Harju-Luukkainen, H., Kupari, P., Nissinen, K., Puhakka, E. & Reinikainen, P. (2010) PISA 2009 Ensituloksia [PISA 2009 First Results]. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja, 2010: 21 [Publications of the Ministry of Education and Culture 2010: 21].
- Söderström, M. & Uusitalo, R. (2010). School Choice and Segregation: Evidence from an Admission Reform. The Scandinavian Journal of Economics, 112: 55–76.
- Taylor, C. (2001). Hierarchies and 'local' markets: the geography of the 'lived' market place in secondary education provision. Journal of Education Policy 16(3), 197–214.
- Taylor, C. (2002). Geography of the "new" education market. Aldershot: Ashgate.
- Taylor C. (2007) Geographical information system (GIS) and school choice. In: Gulson K and Symes C (eds) Spatial Theories of Education. New York: Routledge.
- Teske, P., J. Fitzpatrick & T. O'Brien (2009). Drivers of choice: Parents, transportation and school choice. Center on Reinventing Public Education. University of Washington Bothell, Washington.

- Vaattovaara, M. (1998). Pääkaupunkiseudun sosiaalinen erilaistuminen. Ympäristö ja alueellisuus. Tutkimuksia 1998: 7. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 1998.
- Vaattovaara, M., M. Kortteinen & H. Schulman (2011). A Nordic welfare model at a turning point? Social housing and segregation in Finland. Teoksessa Houard, Noémie (eds.) *Social Housing across Europe*, 49-70. La documentation Française, Paris.
- van Zanten, A. (2003) Middle-class Parents and Social Mix in French Urban Schools: Reproduction and transformation of class relations in education. *International Studies in Sociology of Education* 13: 2, 107–123.
- van Zanten, A. (2007). School differentiation and segregation in the Parisian periphery: an analysis of urban schools' logic of action and their effects. In W. T. Pink & G. W. Nobbit (eds.) *International Handbook of Urban Education*. Dordrecht: Springer, 431–446.
- van Zanten, A. (2011). Compétition et choix dans le champ scolaire. Un modèle statutaire d'analyse des logiques institutionnelles et sociales. *Lien Social et Politiques* 66, 179–196.
- van Zanten, A. (2013). A good match: Appraising worth and estimating quality in school choice. In J. Beckert & C. Musselin (Eds.), *Constructing Quality. The Classification of Goods in the Economy* (pp. 77–99). Oxford: Oxford University Press.
- Varjo, J. & Kalalahti, M. (2011). Koulumarkkinoiden institutionaalisen tilan rakentuminen. *Yhdyskuntasuunnittelu* 49 (4), 8–25.
- Varjo, J., Kalalahti, M. & Seppänen, P. (2015). Kaupunkien eriytyneet institutionaaliset kouluvalintatilat. In P. Seppänen, M. Kalalahti, R. Rinne and H. Simola (Eds.), *Lohkoutuva peruskoulu – Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka*. Research in Education Sciences 68. Jyväskylä: Finnish Educational Research Association, 59-86.
- Vilkama, K. (2011). Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat? Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellinen eriytyminen ja muuttoliike pääkaupunkiseudulla. Helsingin kaupungin tietokeskuksen Tutkimuksia 2/2011. 282 s.
- Wilson, D. & Bridge, G. (2019). School choice and the city: Geographies of allocation and segregation. *Urban Studies* 2019, Vol. 56(15) 3198–3215.
- Östh, J., E. Andersson & B. Malmberg (2013). School choice and increasing performance difference: A counterfactual approach. *Urban Studies* 2013, Vol. 50(2), 407–425.